

LUKUKOIRATOIMINTA KIRJASTOSSA

OPAS LUKUKOIRATOIMINTAAN
YLEISESSÄ KIRJASTOSSA

Aluehallintovirasto

 KUOPION
KAUPUNGINKIRJASTO

Tekstit © tekstien kirjoittajat ja Kuopion kaupunginkirjasto 2024

Kuvat © kuvien ottajat

Oppaan toimittaja: Henna Kiiskinen

Graafinen suunnittelu ja taitto: Henna Kiiskinen

Kuopion kaupunginkirjasto 2024

Sisältö

4 Johdanto

6 Luku 1. Kirjastojen lukukoiratoiminta

6 Taustaa

6 Mitä on kirjaston lukukoiratoiminta?

10 Lukukoiratoiminta yleisissä kirjastoissa Suomessa

11 Kyselytutkimusten tulokset

13 Jalkautumiset hankealueelle

13 Tiedonkeruusta tiedonjakoon

14 Luku 2. Toiminnan ABC

14 Lukukoiratoiminnan tavoite kirjastossa

14 Mitä tarvitaan lukukoiratoiminnan aloittamiseen?

17 Näkökulmia vastuukysymyksistä

21 Yhteistyökumppaneita

24 Lukukoiratoimintaa käytännössä

30 Luku 3. Lukukoira kirjastossa

30 Mitä kirjastossa pitää tietää koirasta?

32 Asiantuntijan puheenvuoro: Eläinavusteinen toiminta

34 Asiantuntijan puheenvuoro: Lukukoira on terve koira

36 Luku 4. Lukemisesta ja lukukoiratoiminnasta

36 Asiantuntijan puheenvuoro: Lukemista edistämässä kaikin tassuin

39 Ohjaajan rooli lukuhetkessä

40 Kirjasto ohjaajan perehdyttäjänä

42 Kirjaston lukukoira

44 Loppusanat

45 Lähteet

Johdanto

Henna Kiiskinen

Hankekoordinaattori

Lukukoirakko lukemisen edistäjänä kirjastossa -hanke

Kuopion kaupunginkirjasto

Lukukoiratoimintaa on tehty suomalaisissa kirjastoissa jo yli kymmenen vuoden ajan. Kuitenkaan tietoa toiminnan käytännöistä tai vastuukysymyksistä ei ole ollut kirjastojen henkilökunnalle helposti saatavilla. Itä-Suomessa haluttiin ryhtyä kokoamaan tietoa lukukoiratoiminnasta ja selvittämään, millaista lukukoiratoiminta on kirjastoissa vuonna 2023. Samalla syntyi tämä opas, jossa kerrotaan lukukoiratoiminnasta kirjaston näkökulmasta.

Opas on tehty osana Kuopion kaupunginkirjaston Lukukoirakko lukemisen edistäjänä kirjastossa -hanketta, jonka rahoitti Itä-Suomen Aluehallintovirasto. Hankkeessa kerättiin laajasti tietoa lukukoiratoiminnasta kirjastoista, kuultiin asiantuntijoita sekä lukukoira-toiminnan yhteistyökumppaneita. Oppaan kirjoittamiseen ovat osallistuneet hanketiimin lisäksi monet asiantuntijat. Hankkeen tavoitteena oli oppaan avulla jakaa tietoa lukukoira-toiminnasta kirjastoissa sekä auttaa kirjastojen henkilökuntaa eläinavusteisen lukutoiminnan aloittamisessa ja kehittämisessä.

Hankkeen toiminta-alueena oli Itä-Suomi eli Etelä- ja Pohjois-Savo sekä Pohjois-Karjala. Hankealueelle tehtiin laaja kyselytutkimus lukukoiratoiminnan tavoitteista sekä kirjaston henkilökunnan asenteista ja toiveista lukukoiratoimintaa kohtaan. Lisäksi hankealueella kierrettiin tutustumassa kirjastojen lukukoiratoimintaan. Käyntikohteissa haastateltiin sekä kirjaston henkilökuntaa että lukukoiraohjaajia. Kirjastoissa tutustuttiin tiloihin, joissa lukukoiratoimintaa järjestetään sekä havainnoitiin lukuhetkien käytänteitä. Hankkeessa tehtiin myös kansallinen kyselytutkimus lukukoiratoiminnan laajuudesta kirjastoissa ja kirjastojen henkilökunnan toiveista toiminnan kehittämiseksi.

Oppaasta ja muista materiaaleista

Tämä opas on kirjoitettu kirjastoille, jotka miettivät lukukoiratoiminnan aloittamista tai haluavat kehittää jo käynnissä olevaa toimintaansa. Oppaassa on paljon käytännön neuvoja lukukoiratoiminnan käynnistämiseen sekä vinkkejä, kuinka lukukoiratoiminta voi toteuttaa kirjaston tavoitteita ja innostaa lukemaan. Hankkeen aikana on asiantuntijoiden kanssa mietitty lukukoiratoiminnan vastuukysymyksiä ja oppaaseen onkin kerätty asioita, joita kirjastoissa tulisi miettiä ennen lukukoiratoiminnan aloittamista. Oppaassa esitellään myös Suomessa toimivia yhdistyksiä, jotka kouluttavat lukukoiraohjaajia ja arvioivat koirien soveltuvuutta eläinavusteiseen toimintaan.

Kirjaston henkilökunta ei välttämättä ole eläinavusteisen toiminnan asiantuntijoita, ja opas onkin tarkoitettu avuksi eläinavusteisen toiminnan mahdollisuuksien löytämiseen kirjastotoiminnassa. Oppaan lisäksi hankkeessa on tuotettu neljä videota suoraan lukukoiraohjaajien perehdytykseen sekä kirjastojen käyttöön suunniteltu viestintäpaketti. Kaikki hankkeen materiaalit löytyvät Kirjastot.fi-kirjastoverkkopalveluiden sivustolta.

Kiitokset

Lukukoiratoiminta on yksi kirjaston ihanimmista asioista. Näin ajattelin vuonna 2015, kun aloitimme eläkkeelle jääneen kollegani kanssa lukukoiratoiminnan kirjastossa, jossa työskentelin. Eikä tuo ajatus ei ole hälvennyt yhdeksän vuoden aikana mihinkään. Lukukoiratoiminta on edelleen ihanaa ja tärkeä osa työtäni kirjastossa. Kun aloitimme lukukoiratoiminnan joensuulaisessa lähikirjastossa, ei tietoa lukukoiratoiminnasta ollut paljoa ainakaan suomeksi. Siksi olikin merkittävää päästä mukaan tekemään hanketta, joka edistää lukukoiratoimintaa ja auttaa kirjastoja aloittamaan, jatkamaan ja kehittämään toimintaa omassa toimintaympäristössään.

Kiitokset kaikille oppaan kirjoittamiseen ja videoiden tekemiseen osallistuneille asiantuntijoille. Iso kiitos Marjolle, Annelle, Minnalle, Roosalle ja kaikille lukukoiraohjaajille, jotka antoivat arvokasta työaikaansa hankkeen haastatteluihin. Teette kaikki hienoa lukemisen edistämistyötä kirjastoissa. Kiitos myös hankkeen kyselyihin ja tiedusteluihin vastanneille. Saimme runsaasti tärkeää tietoa lukukoiratoiminnasta tätä opasta varten. Ja valtavin kiitos tietenkin hanketiimille eli Lissulle, Raijalle ja Anulle hienosta yhteistyöstä hankkeen kaikissa vaiheissa. Huomasimme, että itselle tutusta aiheesta voi aina oppia uutta ja yhteinen visio kantaa tiukassakin paikassa.

Liperissä 15. tammikuuta

Henna Kiiskinen

Luku 1. Kirjastojen lukukoiratoiminta

Taustaa

Lukukoiratoiminta aloitettiin suomalaisissa kirjastoissa 2010-luvun alkupuolella ja se yleisty nopeasti. Vuonna 2016 Mikkelin seutukirjaston tekemän kyselytutkimuksen perusteella toimintaa oli ainakin 56 kirjastossa ja kiinnostusta toiminnan aloittamiseen kymmenissä muissa. Lukukoiratoiminnassa kirjastoja kiinnosti erityisesti lukemisen edistäminen ja positiivinen huomio, jota se antoi kirjastoille. Mediakin saattoi innostua tekemään jutun kirjastosta ja lukukoirasta. Suomessa ei ollut aluksi tahoa, joka olisi kouluttanut lukukoiraohjaajia tai arvioinut koirien soveltumista nimenomaan lukukoiratoimintaan. Kirjastot tekivät yhteistyötä paikallisten toimijoiden kanssa ja toiminta oli hajanaista. Lukukoirina toimivat esimerkiksi eläinavusteista vierailutoimintaa tekevät Suomen Kennelliiton kaverikoirat ja Suomen Karva-Kaverit ry:n Karva-Kaverit.

Vuonna 2016 Mikkelin seutukirjastossa tehtiin kehittämishankkeessa lukukoiratoiminnalle laatusuositus yhteistyössä Suomen Kennelliiton kanssa. Kehityshankkeella ja Kennelliitolla oli tuolloin yhteinen näkemys siitä, että lukukoiratoiminta vaati sekä ohjaajalta että koiralta erilaisia taitoja kuin kaverikoiratoiminta. Kehityshankkeen tavoitteena oli jatkaa kirjastojen ja Kennelliiton yhteistyötä laatusuosituksen julkaisun jälkeen ja luoda lukukoiratoiminnalle turvalliset ja laadukkaat toimintaolosuhteet. Kennelliitto aloitti vapaaehtoisten lukukoiraohjaajien kouluttamisen ja koirien soveltuvuusarvioinnin vuonna 2017, mutta kirjastot jatkoivat kuitenkin lukukoiratoiminnan kehittämistä itsenäisesti myös muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Uutta kehittämishanketta kirjastojen lukukoiratoiminnalle ryhdyttiin suunnittelemaan vuonna 2022 ja Kuopion kaupunginkirjasto haki rahoitusta Aluehallintovirastolta. Hankehakemuksessa ilmaistiin huoli, että lukukoiratoiminta on kirjastoissa muuttumassa koirien vierailutoiminnaksi eikä toiminnan pääpaino ole lukemisen edistämisessä. Uudella hankkeella haluttiin kirkastaa lukukoiratoiminnan tavoitteet kirjastoissa ja tuottaa materiaalia toiminnan tueksi kirjastojen henkilökunnalle, lukukoiraohjaajille ja kirjastojen yhteistyökumppaneille.

Mitä on kirjaston lukukoiratoiminta?

Lukukoira, kirjastokoira, lukutukikoira, lukulemmikki, pedadogi, R.E.A.D.-koira: kaikki tarkoittavat koira tai muuta lemmikkiä, jolle käydään lukemassa. Tässä oppaassa puhutaan lukukoirista ja lukukoiratoiminnasta, koska se on kirjastoissa vakiintunut termi koira-avusteiselle lukutoiminnalle.

Eri yhdistyksillä voi kuitenkin olla omia nimityksiä omalle toiminnalleen ja toiminnan alkaessa kirjastossa kannattaakin päättää, mitä nimitystä toiminnasta halutaan asiakasvies- tinnässä käyttää. Varsinkin, jos kirjasto tekee yhteistyötä usean eri yhdistyksen kanssa. Eläinavusteisessa toiminnassa käytetään koirien lisäksi myös muita lemmikkejä, kuten kissoja, kaneja ja marsuja. Oppaan sisältöä voi soveltaa muihinkin lemmikkieläimiin, mutta niitä ei käsitellä oppaassa erikseen.

Kirjastojen lukukoiratoiminnan tarkoitusta kysyttiin hankkeen toteuttamissa kyselytutki- muksissa ja Itä-Suomessa tehdyillä kirjastovierailuilla. Kirjaston työntekijöiden yksiääni- nen vastaus oli: lukemisen edistäminen koiran avulla. Lukukoiran avulla halutaan kirjas- toissa lisätä lukumotivaatiota ja houkutella vähän lukevia lapsia kirjastoon.

Lukukoiratoiminta onkin hyvä erottaa yhdistysten tekemästä vierailutoiminnasta (esi- merkiksi Kennelliiton kaverikoiratoiminta), jossa eläimen kanssa käydään esimerkiksi sairaaloissa tai palvelutaloissa tuomassa iloa sairaille ja vanhuksille. Vierailutoiminnassa tärkeintä on ilo koiran kohtaamisesta ja tavoitteena on päästä rapsuttelemaan ja keskus- telemaan koirasta. Vierailutoiminnassa koira on toiminnan keskipiste ja koiran on vierailun aikana tarkoitus olla aktiivinen ja seurallinen kaveri. Vierailutoiminnassa kohdataan paljon ihmisiä yhdellä kertaa ja vierailu kestää rajatun ajan.

Lukukoiratoiminnassa koira taas on työväline, jolla kasvatetaan lukumotivaatiota. Koiran tehtävä on kuunnella ja olla läsnä. Koiran tulisi osata rauhoittua kuuntelemaan mutta py- syä tarkkaavaisena, jotta lukijalle tulee tunne, että koira todella kuuntelee luettua kirjaa.

Eläinavusteisesta toiminnasta

Eläinavusteinen toiminta (Animal Assisted Activity eli lyhennelmä AAA) tarkoittaa va- paaehtoistyönä tehtävää toimintaa, jossa ollaan tekemisissä eläimen kanssa. Toimintaa ovat muun muassa vapaaehtoistyönä tehtävät vanhus- ja sairaalavierailut sekä lukukoirat/ lukulemmikkitoiminta. Eläinavusteinen toiminta on osa Green Care -menetelmiä. Eläimen rauhoittava vaikutus perustuu kehon luontaisiin turvajärjestelmiin eli esimerkiksi kiintym- yshormonin määrä kehossa nousee ja stressihormonin määrä laskee eläintä silitettäessä. Eläimen läsnäolo voi myös lisätä keskittymistä, vähentää ahdistusta ja tukea itsetuntoa.

Eläinavusteisessa toiminnassa mukana olevan vapaaehtoisen tulee olla perehtynyt eläina- vusteiseen toimintaan ja eläimen kanssa työskentelemiseen. Eläinavusteinen toiminta an- taa mahdollisuuden lisätä ihmisen hyvinvointia motivoivin, kasvatuksellisin ja mielihyvää tuottavin keinoin. Toiminta ei ole tavoitteellista ja käyntien sisältö pohjautuu spontaani- uuteen. Eläimen tulee olla tehtävään soveltuva. Lukukoiratoiminta eroaa eläinavusteisesta vierailutoiminnasta siten, että toiminnalla on muukin tarkoitus kuin pelkän eläimen läsnä- olon tuottaman ilon tarjoaminen.

Lukukoiratoiminta ei ole tavoitteellista siinä mielessä, että sitä ei dokumentoida tai mitata mitenkään, mutta toiminnalla on selkeä tavoite ja päämäärä eli lukumotivaation kasvattaminen ja lukuilon tuominen toimintaan osallistuvalle lukijalle.

Eläinavusteista vapaaehtoistoimintaa Suomessa järjestävät mm. Suomen Karva-Kaverit ry ja Suomen Kennelliitto. Yhdistykset kouluttavat vapaaehtoisia eläinavusteisen toiminnan ohjaajia ja arvioivat eläimien soveltuvuutta toimintaan. Suomessa on runsaasti myös eläinavusteisen työn palveluntuottajia. Eläinavusteisen toiminnan hyödyistä kertoo tarkemmin eläinten kouluttaja Anne Mari Leppänen oppaan luvussa kolme.

Miksi lukemisen edistämiseen kirjastoissa tarvitaan eläinavusteista toimintaa?

Vaikka Suomi on edelleen kansainvälisesti verrattuna lukutaidon kärkimaa, on lukutaidon taso laskenut 2000-luvulla. Viimeisimpien Pisa-tutkimuksen mukaan varsinkin erinomaisia lukijoita on aiempaa vähemmän ja heikkoja taas enemmän. Lasten ja nuorten lukutaidon kehittäminen vaatii monenlaisia toimenpiteitä ja kannustimia. On huolestuttavaa, että nuorten kiinnostus lukemiseen on notkahtanut ja erityisesti vapaa-ajalla tapahtuva lukeminen on vähentynyt ja enää harvojen harrastus. Yli puolet suomalaisista nuorista ajattelee, etteivät he halua lukea kuin pakotettuna. Poikien osuus näin ajattelevista on jopa kaksinkertainen tyttöihin verrattuna.

Kirjastot ovat koulujen ja perheen ohella tärkeä vaikuttaja, kun puhutaan lukemisesta, lukumotivaatiosta ja lukemaan innostamisesta. Lukeminen opitaan vain lukemalla. Kirjasto voi tarjota jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuuden lukemiseen ja mahdollistaa pääsyn kirjojen äärelle. Oppiminen ja lukuilo ovat osa kirjastojen perustehtävää jo kirjastolain mukaan. Lasten houkuttelemiseen kirjojen äärelle täytyy jatkuvasti löytää uusia tapoja.

Kirjastojen henkilökunta pitää lukukoiratoiminnan tärkeimpinä kohderyhminä vähän lukevia tai lukemisen ongelmien kanssa kamppailevia lapsia ja nuoria. Kohderyhmän tavoittaminen koettiin kuitenkin kirjastoissa hankalaksi ja siihen toivottiin apua. Lukukoiratoiminta sopii lukumotivaation kasvattamiseen ja lukuilon lisäämiseen erinomaisesti. Jo lyhyt lukuhetki päivässä edistää lukutaitoa, joten 10 minuuttia lukemista lukukoiralle voi vaikuttaa lapsen lukemiseen positiivisesti. Varsinkin, jos toiminnalla onnistutaan kannustamaan lukemiseen myös kotona lukukoirahetken jälkeen tai puhumaan lukemisesta kavereiden ja vanhempien kanssa.

Hyvään lukutaitoon liittyvät yhdessä lukeminen ja luetusta keskusteleminen. Lukukoirahetki voi olla ratkaiseva tekijä lukemaan opettelevan lapsen elämässä. Koiralle lukeminen voi tuntua turvalliselta ja koiran kohtaamisesta voi jäädä muistojälki, joka pysyy lapsen mukana aikuisuuteen saakka. Koira vähentää jännitystä ja tuo lukuhetkeen taikaa.

Tässä oppaassa käydään läpi kirjastojen roolia lukukoiratoiminnan järjestäjänä, eläinavusteisen toiminnan perusteita sekä yhteistyötä kirjaston ja lukukoirakon välillä. Eläinavusteisen toiminnan vastuut on tärkeää ottaa huomioon kirjastossa jo toimintaa suunniteltaessa. Lukukoiratoiminnan käynnistäminen on kirjastolta paljon resursseja vaativa ponnistus, vaikka toimintaa tehtäisiinkin yhteistyössä yhdistysten kanssa. Tervetuloa matkalle lukukoiratoiminnan ytimeen!

Miksi lukukoira kirjastossa?

Lukukoira motivoi lukemaan

Lukemisesta tulee positiivinen tapahtuma

Lukemisesta jää hyvä muisto

Lukemisesta tulee tapa

Lukukoira rauhoittaa lukuhetken

Lukemisesta kerrotaan kavereille ja puhutaan vanhempien kanssa

LÄHTEITÄ JA LISÄTIETOA

- Hevoset ja koirat eläinavusteisessa työssä - tutkittua tietoa ja kokemuksia: Ervast & Raukola-Lindblom (toim.), 2021
- Karvaterapiaa - eläinavusteinen työskentely Suomessa: Ikäheimo, 2013
- Kansallinen lukutaitostrategia 2030: Suomi maailman monilukutaitoisin maa. Opetushallitus, 2021
- Lukutaito uuteen nousuun - kansallisella lukutaitostrategialla uutta suuntaa lukutaitotyölle. Nissilä & Lumme, 2022. <https://www.kielikello.fi/-/lukutaito-uuteen-nousuun>
- Laatusuositus yleisten kirjastojen lukukoiratoimintaan. Mikkelin seutukirasto, 2016. <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/ancmt/Lukukoiratoiminnan-laatusuositus2016.pdf>
- Assessing Handlers for Competence in Animal-Assisted Interventions: Howie, 2021

Lukukoiratoiminta yleisissä kirjastoissa Suomessa

Lukukoiratoiminta rantautui Suomeen 2010-luvun alkupuolella ja maailmanlaajuisesti tunnetuin lukukoiraohjelma lienee Intermountain Therapy Animals järjestön Reading Education Assistance Dogs® -ohjelma, joka tuttavallisemmin tunnetaan R.E.A.D.-ohjelmana. Myös Suomessa on ollut ja on tähän ohjelmaan sitoutuneita koirakkoja. Nykyään Suomessa vapaaehtoisia lukukoiraohjaajia kouluttavat muun muassa Suomen Kennelliitto ja Suomen Karva-Kaverit ry. Kaikkien edellä mainittujen yhdistysten esittelyt löytyvät tämän oppaan luvusta kaksi.

Vuonna 2016 lukukoiratoiminta oli jo niin yleistä kirjastoissa, että Mikkelin seutukirjasto teki Aluehallintoviraston rahoittamalla kehittämishankkeella toiminnalle laatusuositukset. Laatusuositukset tehtiin yhteistyössä Suomen Kennelliiton kanssa, jonka kaverikoirat toimivat tuolloin jo laajasti lukukoirina kirjastoissa. Yhteinen näkemys oli tuolloin, että lukukoirakot tarvitsevat erilaisia taitoja kuin kaverikoiratoiminnassa mukana olevat koirakot ja lukukoirakoille haluttiin Kennelliitossa aloittaa kaverikoiratoiminnasta eroava koulutus, jossa painotettaisiin koiran kykyä rauhoittua lukutilanteessa ja antaa lukijalle lukurauha.

Lukukoiratoimintaa tehdään myös kouluissa osana eläinavusteista opetusta ja kasvatustyötä. Eläinavusteisessa kasvatustyössä opettaja toimii omassa työssään esimerkiksi luokanopettajana käyttäen koira työparina ja oppimisen tukena. Tällöin hänellä on eläinavusteiseen työhön koulutus ja koira on esimerkiksi Koirat kasvatus- ja kuntoutustyössä ry:n soveltuvuusarvioima kasvatuskoira.

Lukukoiratoiminta yleisissä kirjastoissa vuonna 2023

Mikkelin seutukirjaston laatusuosituksella oli tärkeä tausta-ajatus yleisten kirjastojen tasalaatuisesta lukukoiratoiminnasta yhteistyössä Kennelliiton kanssa, mutta laatusuositukset eivät juurtuneet kirjastoihin. Vuonna 2022 Kuopion kaupunginkirjasto haki Aluehallinnolta uutta rahoitusta lukukoiratoiminnan kehittämiseksi. Hanke käynnistettiin elokuussa 2023 ja Lukukoirakko lukemisen edistäjänä kirjastossa -hankkeen tavoitteena oli selvittää lukukoiratoiminnan kokonaistilanne kirjastoissa ja tuottaa uutta materiaalia lukukoiratoiminnan tueksi. Lukukoiratoiminnan tavoitteet haluttiin kirkastaa ja erottaa lukemisen edistämiseen tarkoitettu toiminta koiran rapsutteluun tarkoitettua vierailutoiminnasta.

LUKUKOIRATOIMINTA YLEISISSÄ KIRJASTOISSA 2023

Kyselytutkimusten tulokset

Syksyllä 2023 toteutettiin kaksi kyselytutkimusta lukukoiratoiminnan järjestämisestä kirjastoissa. Itä-Suomessa kirjastoille lähetettiin laajempi kysely ja muualle Suomeen suppeampi lomake. Yhteensä kyselytutkimuksiin vastasi 92 kirjastojen henkilökunnan edustajaa. Molemmilla kyselyillä kartoitettiin lukukoiratoiminnan laajuutta ja kehittämistarpeita. Laajemmalla kyselyllä pureuduttiin lisäksi lukukoiratoiminnan tarkoitukseen ja kirjaston henkilökunnan asenteisiin toiminnan toteuttamisen periaatteiden suhteen.

Tulokset:

Yhteistyökumppanit ja vapaaehtoistyö

Lukukoiratoimintaa tehdään kirjastoissa yhteistyössä useiden eri toimijoiden kanssa. Yhdistykset, jotka pääasiassa kouluttavat ja soveltuvuusarvioivat kirjastoissa työskenteleviä lukukoirakkoja ovat Suomen Kennelliitto ja Suomen Karva-Kaverit. Suurin osa lukukoiratoiminnasta tehdään vapaaehtoistyönä.

Käytännöt kuntoon

Ohjeistusta ja tietoa lukukoiratoiminnan yhdistyksistä toivottiin paljon. Vastuukysymykset ja lukukoiratoiminnan käytännönjärjestelyt mietityttävät toimintaa pitkäänkin järjestäneissä kirjastoissa.

Viestintä

Viestintään kaivattiin valmiita materiaaleja. Markkinointimateriaalit asiakkaille ja vapaaehtoistyöntekijöiksi haluaville olisivat tervetulleita.

Tavoitteet ja kohderyhmät

Lukukoiratoiminnan tavoitteet eivät välttämättä ole kirjastoissa tai yhdistyksillä selkeitä. Kirjastoissa ei haluta käyttää resursseja toimintaan, joka ei edusta kirjastojen tavoitteita tai tavoita oikeaa kohderyhmää.

Toiminnan haasteet

Kyselyjen perusteella kirjastoissa ollaan huolissaan lukukoiratoiminnan tulevaisuudesta. Monien kirjastojen alueella ei ole eläinavusteisen toiminnan yhdistyksiä tai muita mahdollisuuksia eläinavusteisen toiminnan koulutukselle.

Lukukoiratoiminta ei kyselyjen perusteella kirjastoissa ole vakaalla pohjalla ja vapaaehtoistyöntekijöiden työskentelyä kirjastoissa ei ole järjestetty vastuullisesti.

Kirjastojen vastuut toiminnan toteuttamisesta ja laadusta eivät ole selkeät eikä toimintaan ole resursoitu riittävästi.

Tulevaisuus

Koordinoitu yhteistyö lukukoiraohjaajia kouluttavien yhdistysten kanssa sekä tiedon laaja jakaminen lukukoiratoiminnan toteuttamisesta kirjastoissa takaisi lukukoiratoiminnan laadukkaan kehittämisen tulevaisuudessa.

Jalkautumiset hankealueelle

Kyselyjen lisäksi hankkeessa kierrettiin neljässä itäsuomalaisessa kirjastossa havainnointimassa lukukoiratoiminnan käytäntöjä ja haastattelemassa toiminnassa mukana olevia ihmisiä. Kirjastokäynneillä tavattiin kaksi Kennelliiton lukukoirakkoa, kaksi Savonlinnan seudun mielenterveys ry:n Tukikoirakkoa ja yksi Koirat kasvatus- ja kuntoutustyössä ry:n kasvatuskoiria. Kirjastoissa haastateltiin kirjastojen lukukoiratoiminnan vastuuhenkilöitä sekä havainnoitiin lukukoiratoimintaa.

Kaikissa kirjastoissa lukukoiratoiminta oli muotoutunut omanlaisekseen pitkän yhteistyön tuloksena. Haastatteluissa sekä kirjaston henkilökunta että lukukoiraohjaajat kokivat tekevänsä tärkeää työtä lasten lukemisen edistämiseksi. Suurimpia toiminnan esteitä nähtiin olevan resurssien vähentyminen ja lukijoiden tavoittaminen. Kaikki haastatellut toivoivat, että lukemaan tulisivat ne lapset ja nuoret, jotka eniten tarvitsevat kannustusta lukemiseen ja hyviä lukukokemuksia.

Lukukoiraohjaajat kokivat roolinsa lukuhetkessä tärkeäksi sekä lukijan että koiran kannalta. Lämmin ja luottamuksellinen suhde ohjaajan ja koiran välillä on ehdoton, kun työskennellään koiran kanssa, olipa kyse ammattityöstä tai vapaaehtoistyöstä. Ohjaajat kertoivat tekevänsä toimintaa koiran ehdoilla ja kokivat lukukoiratoiminnan sopivan hyvin heidän omiin arvoihinsa. Lukuhetkessä ohjaaja toimii välittäjänä koiran ja lukijan välillä. Kaikki ohjaajat olivat löytäneet oman tavan toimia lukuhetkessä sekä koiran että lukijan kanssa.

Tiedonkeruusta tiedonjakoon

Oppaan seuraavat luvut pohjautuvat hankkeessa tehtyihin kyselyihin, kirjastokäynteihin, asiantuntijakuulemisiin, kirjallisuuslähteisiin ja hanketiimin omiin kokemuksiin kirjaston lukukoiratoimintaa pitkään tehneinä asiantuntijoina. Opas on tarkoitettu lukukoiratoiminnan aloittamisen avuksi ja kehittämisen tueksi erityisesti kirjaston näkökulmasta. Opasta on tehty yhteistyössä eri toimijoiden kanssa ja lukukoiratoimintaa on tarkasteltu monista eri näkökulmista. Oppaan ei ole tarkoitus sanella, millaista lukukoiratoimintaa kirjastoissa tulee tehdä eikä se ole lakikirja. Opas on kirjoitettu niillä tiedoilla, jotka olivat saatavilla sitä kirjoitettaessa. Toivomme oppaan antavan kirjastoille työkaluja tarkastella toimintaansa eettisestä ja vastuullisesta näkökulmasta unohtamatta kuitenkaan lukukoiratoiminnan päätavoitetta eli lukuiloa.

Luku 2. Toiminnan ABC

Lukukoiratoiminnan tavoite kirjastossa

Hankkeessa tehdyn taustatyön perusteella kirjastojen lukukoiratoiminnan tavoite on lukemisen edistäminen. Lukukoiratoiminta ei ole harrastus koiralle tai tarkoitettu vain raputteluhetkeksi, vaan lukukoiratoiminnalla kirjastot haluavat tehdä uskottavaa lukemisen edistämistyötä. Lukijan lukumotivaatiota halutaan kasvattaa koiran läsnäololla ja saada hänet lukemaan myös lukuhetken jälkeen. Tämä tavoite on hyvä käydä läpi sekä kirjaston henkilökunnan kesken että lukukoiraohjaajan kanssa ennen toiminnan aloittamista.

Halutun kohderyhmän tavoittamiseksi kannattaa tehdä suunnitelma. Kirjastojen tapahtumakävijät ovat usein kirjaston vakiokävijöitä, joten ilman suunnitelmaa lukijoiksi valikoituvat todennäköisesti lapset, jotka tulevat kirjastoon muutenkin ja ovat jo hyviä lukijoita. Kohderyhmän tavoittamisessa koulu on hyvä yhteistyökumppani. Lukukoiratoimintaan osallistuvia voi myös rajata esimerkiksi ikärajalla tai painottamalla markkinoinnissa, kennelle lukukoiratoiminta on suunnattu. Rajaukset kannattaa ilmoittaa selkeästi toiminnan markkinoinnissa, jotta asiakkaat ovat samanarvoisessa asemassa toiminnan alusta alkaen.

Eläinavusteinen toiminta itsessään on tavoitteetonta ja lukukoiratoiminnassa ei tarkastella lukijan kehittymistä eikä tehdä suunnitelmaa lukumotivaation tai lukusujuvuuden parantamiseksi. Lukukoiratoiminnan tavoitteellisuus ilmenee erityisesti toiminnan suunnitelmallisena toteuttamisena. Toimintaa myös kehitetään aktiivisesti yhteistyössä kirjaston ja koirakon kesken.

Mitä tarvitaan lukukoiratoiminnan aloittamiseen?

Tila

Lukeminen on kokonaisvaltaista toimintaa. Ei siis ole aivan sama missä ja miten lukee. Lukemiselle olisi hyvä olla rauhallinen paikka ja varattu aika. Ensimmäinen askel lukukoiratoiminnan käynnistämiseen kirjastossa on siis miettiä, onko kirjastossa sopivaa tilaa koiralle lukemiseen. Paikan tulisi olla rajattu, jotta lukija ja koirakko saavat olla rauhassa mutta kuitenkin sellainen, jossa kirjaston henkilökunnan on helppo seurata toimintaa. Tila ei saisi olla muusta kirjaston toiminnasta erillään ja sieltä pitäisi pystyä poistumaan helposti tarvittaessa. Kirjaston henkilökunnan olisi hyvä nähdä tilaan helposti tai muutoin pystyä tarkkailemaan toimintaa turvallisuuden takia. Esimerkiksi lasiovellinen tila tai sermein suojattu nurkkaus soveltuvat lukukoiratoimintaan parhaiten.

Lukukoiratoimintaa järjestetään kirjastoissa myös avoimessa kirjastotilassa, mutta on lukijakohtaista, pystyykö lukija keskittymään lukemiseen, jos samassa tilassa on muita asiakkaita. Hermostuneelle tai aralle lukijalle voi olla liian jännittävää, jos joku ulkopuolinen pystyy kuuntelemaan lukemista. Lukuhetki ei silloin ole lukijan ja koiran välinen yksityinen hetki.

Sopivaa tilaa harkitessa kannattaa muistaa myös kirjaston muut asiakkaat. Koirapelkoiset tai kulttuurinsa takia koiria vieroksuvat asiakkaat eivät halua välttämättä olla samassa tilassa koiran kanssa, joten erillään oleva lukutila palvelee myös heitä. Tilan suhteen täytyy myös ajatella allergia-asioita. Monissa kunnissa, joissa on useampia kirjaston toimipisteitä, on tehty päätös siitä, ettei koiria (tai muita eläimiä) saisi tuoda kaikkiin kunnan kirjastoihin, jotta vakavasti allergisilla olisi mahdollisuus asioida kirjastossa, johon ei tuotaisi eläimiä.

Lukukoirakko

Lukukoiratoiminnan aloittamiseen kirjastossa tarvitaan lukukoiraohjaaja ja koira, joita tässä oppaassa kutsutaan yhteisnimellä lukukoirakko. Lukukoirakon voi löytää esimerkiksi Suomen Kennelliiton tai Suomen Karva-Kavereiden vapaaehtoistoiminnan kautta tai etsimällä sopivaa yhteistyökumppania paikallisten eläinavusteista toimintaa tekevien yhdistysten kautta. On olemassa myös palvelutuottajia, joilta kirjasto voi ostaa lukukoirapalveluita. Lukukoirakon voi siis löytää usealla eri tavalla. Toimintaa suunniteltaessa täytyy tietenkin huomioida toiminnan turvallisuus ja vastuullisuus eli lukukoirakon tulisi olla koulutettu, arvioitu ja perehdytetty toimintaan ennen toiminnan aloittamista.

Lukukoiratoimintaan vapaaehtoistyöntekijöitä kouluttavat yhdistykset esitellään myöhemmin tässä luvussa ja niihin voi olla kirjastosta yhteydessä suoraan yhteistyömahdollisuuksista. Yhdistysten verkkosivuilta saa ajantasaiset yhteystiedot. Vaikka kirjaston paikkakunnalla ei vielä olisikaan aktiivista yhdistystoimintaa, voi kirjasto olla yhdistykseen päin yhteydessä ja kertoa yhteistyöhalukkuudesta. Lukukoirakoksi voi kouluttautua monella eri tavalla ja tärkeintä on tietenkin toimintaan sopiva koira sekä toimintaan sitoutunut ohjaaja. Lisää ohjaajan ja koiran rooleista lukukoiratoiminnassa kerrotaan oppaan luvuissa kolme ja neljä.

Sopiva koirakko voi löytyä valmiiksi koulutettuna tai koulutusta ja perehdytystä voi suunnitella yhteistyössä lukukoiratoiminnasta kiinnostuneen henkilön kanssa. Monissa kirjastoissa henkilökunta on innostunut lukukoiratoiminnasta niin paljon, että he ovat hankkineet itselleen tarvittavaa koulutusta ja koiralleen tarvittavan arvioinnin. Kirjaston työntekijän toimiminen lukukoiraohjaajana on hieman eri asia kuin vapaaehtoistyöntekijän kanssa yhteistyön tekeminen ja vaatii erilaista keskustelua työyhteisössä. Ohjaajan täytyy keskustella esihenkilönsä kanssa, kuinka lukukoiratoimintaa tällöin järjestetään.

Kirjaston resurssit

Kyselyjen perusteella kirjastoissa kärsitään monin paikoin resurssipulasta. Tämä haittaa myös kirjastojen lukukoiratoimintaa. Lukukoiratoimintaa suunniteltaessa kannattaakin kiinnittää huomiota siihen, riittävätkö kirjastolla resurssit toiminnan laadukkaaseen ylläpitämiseen. Lukukoiratoiminta vaatii kirjastolta henkilöresurssia eli työaikaa. Lukukoiratoiminnalle tulisi nimetä kirjastolta vastuuhenkilö, jolla on riittävästi aikaa perehtyä lukukoiratoimintaan ja hoitaa toiminnan käytännön asioita. Varsinkin lukukoiratoiminnan aloittamiseen tarvitaan aikaa. Aluksi täytyy käytännön järjestelyjen lisäksi tehdä selvitystyötä vastuuasioden osalta sekä perehdyttää lukukoiraohjaaja kirjastolla työskentelyyn.

Kirjaston lukukoiravastaavan olisi hyvä olla työvuorossa lukukoirahetkien aikaan, jotta hän voi samalla seurata toiminnan toteutusta ja osallistua lukijoiden ohjaamiseen. Kirjaston työntekijä voi auttaa lukijaa kirjan valinnassa ja liennyttää mahdollista jännitystä kertomalla koirasta ja lukuhetkestä jotain jo ennen lukijan omaa lukuvuoroa. Lukija menee usein lukuhetkeen itsekseen, mutta saattaa tarvita vanhempaa tueksi ja turvaksi varsinkin ensimmäisellä kerralla. Silloin kirjaston työntekijän on hyvä muistuttaa vanhempaa, että hetki on silti lukijan oma eikä vanhemman tule puuttua lukemiseen. Vanhempi on vain henkisenä tukena mukana. Lukemaan voi mennä myös kaverin kanssa. Silloin lukijoiden on hyvä päättää etukäteen, kuinka lukuaika jaetaan lukijoiden kesken, ettei koiran kanssa vietettävää aikaa tarvitse käyttää muuhun kuin lukemiseen.

Toiminnan kohderyhmän tavoittamiseen, toiminnan markkinointiin ja viestintämateriaalien tekoon kuluu kirjastontyöntekijän aikaa jo ennen toiminnan aloittamista. Myös lukukoiraohjaajan kanssa on hyvä istua rauhassa alas ja käydä läpi toiminnan käytäntöjä. Lukuhetkiä kannattaa harjoitella etukäteen tuttujen lasten kanssa. Lukuhetkien harjoittelu auttaa myös koiraa ymmärtämään, mitä siltä lukuhetkessä odotetaan.

Lukukoiratoimintaa kannattaa markkinoida suoraan kouluille, koska koulun kautta kirjaston on helpompi tavoittaa heikosti lukevat lapset. Tällöin lukemaan pääsevät myös lapset, joiden vanhemmat eivät käytä kirjastoa aktiivisesti. Haasteeksi koulun kanssa yhteistyönteckemisessä voi tulla vapaaehtoisen lukukoiraohjaajan aikataulut. Vapaaehtoisilla on usein päivätyö, joka tarkoittaa sitä, että lukuhetket täytyy järjestää iltaisin. Eniten lukukoiratoiminnasta on hyötyä lukijalle, jos lukija pystyy tulemaan lukemaan useamman kerran. Varsinkin ensimmäinen lukukerta voi olla todella jännittävä lapselle, jolla on lukemisen kanssa haasteita. Useampaan käyntiin voi kannustaa lasta esimerkiksi lukupassilla tai diplomilla.

Lukukoiratoiminnan markkinointi ja toiminnasta viestiminen asiakkaille koetaan kirjastoissa hankalaksi asiaksi. Joko lukuhetkiin on vaikea saada lukijoita, tai lukijoita olisi enemmän kuin lukuhetkiä on mahdollista järjestää. Kannattaa jo toimintaa suunniteltaessa miettiä, onko toiminnalle kysyntää omassa kirjastossa. Ja jos kovasta työstä huolimatta, asiakkaita ei toiminta kiinnosta, kannattaa kirjaston resurssit suunnata muualle.

Myös toiminnan suuri suosio voi osoittautua kirjastoille haasteelliseksi asiaksi. Jos lukuai-koja on hyvin rajallisesti ja potentiaalisia lukijoita on paljon, saattaa kirjaston henkilökunta väsyä vastaamaan asiakkaiden tiedusteluihin. Toiminnan mielekkyyttä täytyy tarkastella tällöin kirjaston henkilökunnan kannalta ja miettiä keinoja, kuinka viestiä asiakkaille luku-koiratoiminnasta niin, ettei toiminnan suosio käy raskaaksi asiakaspalvelua tekeväälle hen- kilökunnalle.

Näkökulmia vastuukysymyksistä

Lukukoirakko lukemisen edistäjänä kirjastossa -hankkeen yksi päätavoitteista oli löytää vastauksia eläinavusteisen toiminnan vastuukysymyksiin. Kun toimitaan eläinten kanssa, täytyy kaikkien toiminnan osapuolten turvallisuuteen kiinnittää erityistä huomiota. Opasta kirjoitettaessa todettiin, että vastuukysymykset ovat monimutkainen asia, eikä aukottomia vastauksia pystytäkään ainakaan tässä hetkessä tarjoamaan. Hankkeen aikana keskusteltiin ai- heesta laajasti useiden asiantuntijoiden kanssa ja seuraavissa kappaleissa tarjotaan muu- tamia näkökulmia kirjastojen lukukoiratoimintaan liittyviin vastuisiin.

Tapaturmat ja vahingot

Lukukoiratoiminnan vakuutukset ovat asia, josta kirjastojen lukukoiratoiminnan vastuiden pohdinta usein aloitetaan. Monet yhdistykset, joiden kanssa kirjastot tekevät yhteistyötä, vakuuttavat ohjaajat, koiran sekä ohjaajan kohtaamat asiakkaat tapaturmien varalta. Jos kirjasto toimii tapahtuman järjestäjänä, kantaa se kuitenkin suurinta vastuuta tapahtuman turvallisuudesta eivätkä yhdistyksen vakuutukset välttämättä poista kirjastolta tätä vas- tuuta. Opetushallitus on linjannut, että kouluissa tapahtuvassa koira-avusteisessa toimin- nassa ”koulutuksen järjestäjän tulee selvittää vakuutusturva koira-avusteiseen työsken- telyyn”. Kirjaston osalta asiaa ei ole virallisesti linjattu, mutta myös kirjaston tulee tehdä selvitys vakuutusturvasta ennen eläinavusteisen työskentelyn aloittamista.

Toiminnan vastuista kannattaa keskustella laajasti kirjaston esihenkilöiden ja kunnan laki- asiantuntijoiden kanssa ennen toiminnan aloittamista. Lukukoiratoiminnan riskejä voidaan minimoida esimerkiksi tekemällä riskienkartoitus, jossa lukuhetkien prosessit käydään läpi.

Riskienkartoituksessa olisi hyvä miettiä ainakin seuraavia asioita:

- Vakuutukset
- Turvallinen tila
- Tilan kalustus
- Ohjaajan perehdytys (turvallisuus ja salassapitovelvollisuus)
- Koiran soveltuvuusarvio
- Koiran terveys
- Henkilökunnan allergiat
- Henkilötietojen käsittely (tietoturva)

Yleislakina vahingon korvaamiseen sovelletaan vahingonkorvauslakia, jossa todetaan muun muassa:

”Työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa. Työnantajana pidetään myös sitä, joka antaa tehtävän sellaiselle itsenäiselle yrittäjälle, joka huomioon ottaen toimeksiantosuhteen pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet on rinnastettava työntekijään.”

Mahdollisissa korvaustapauksissa asiakas tai vapaaehtoistyöntekijä voi siis kokea kirjaston järjestävänä tahona vastuulliseksi vahingonkorvauksiin. Suomessa ei tietävästi ole ennakkotapausta kunnan tilassa tapahtuneesta vahingosta eläinavusteisessa toiminnassa ja ilman ennakkotapausta eivät asiantuntijatkaan osaa sanoa mitään varmaa vahingonkorvausvastuusta. Tekemällä riskienkartoituksen ja selvittämällä kunnan vakuutusten kattavuuden, kirjasto voi kuitenkin osoittaa ennakoineensa mahdollisia riskejä.

Lähteitä:

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/koirat-koulussa-koira-avusteisen-toiminnan-ohjeistus-oppilaitoksille>

Vahingonkorvauslaki 412/1974 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412>

Vapaaehtoistyö kirjastossa

Työturvallisuuslaissa (23.8.2002/738) on erillinen maininta vapaaehtoistyöstä. Lain mukaan vapaaehtoistyötä organisoivan tahon on huolehdittava siitä, että vapaaehtoisen turvallisuus tai terveys ei vaarannu vapaaehtoistyössä. Vastaavasti vapaaehtoisen on noudatettava vapaaehtoistyötä ja työpaikkaa koskevia turvallisuusohjeita sekä käytettävä suojaimia ja apuvälineitä, jotka hänelle on annettu. Vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa tehdään kirjallinen tai suullinen sopimus tehtävästä työstä. Sopimuksessa voidaan mainita ainakin sopijaosapuolet, työnkesto, työtehtävät, työntekopaikan vastuut (esimerkiksi turvallisuuskävelyn pitäminen, työtehtäviin perehdys) ja vapaaehtoistyöntekijän vaitiolovelvollisuus.

Yhdistysten kanssa tehtävässä yhteistyössä vastuu vapaaehtoistyöntekijästä voi olla sekä yhdistyksellä että kirjastolla. Jos yhdistys vuokraa kirjastolta tilat omalle toiminnalleen, on vastuu vapaaehtoistyöntekijästä selkeästi yhdistyksellä. Kun lukukoiratoiminta on kirjaston järjestämää toiminta, myös kirjasto on vastuussa yhdistyksen vapaaehtoistyöntekijästä. Yhteistyöstä kannattaa tehdä yhdistyksen kanssa sopimus, jossa käydään läpi molempien osapuolten vastuut. Näin vältetään ristiriitatilanteilta, jos koirakolle sattuu jotain kirjastolla työskentelyn aikana.

Kyselytutkimuksen perusteella kirjastoissa mietitään paljon, mitä vapaaehtoistyöntekijältä voi vaatia, koska hän tekee työtä saamatta siitä taloudellista korvausta. Lukukoiratoiminta ei ole opetusta tai terapiatoimintaa, joten vapaaehtoistyöntekijän ei tarvitse olla eläinavusteisen toiminnan tai kasvatusalan ammattilainen, mutta vapaaehtoiseltakin voi vaatia työhön perehtymistä ja sitoutumista. Onkin tärkeää keskustella vapaaehtoistyöntekijän kanssa työn vaatimuksista ja sisällöstä, jotta molemmilla osapuolilla olisi samanlainen kuva siitä, mitä vapaaehtoistyöntekijältä odotetaan, ja mitä hän odottaa vastavuoroisesti kirjastolta.

Lähteitä:

Työturvallisuuslaki 738/2002 - <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Kansalaisareena - Tietoa vapaaehtoistoiminnasta ja tukea sen toteuttamiseen

<https://kansalaisareena.fi/>

Allergiat

Allergiat ja erityisesti asiakkaiden ja kirjaston henkilökunnan eläinallergiat tulee ottaa huomioon eläinavusteista toimintaa järjestettäessä. Suomalaisista noin 15 % on allergisia eläimille ja kouluikäisistä oireita saa noin 20 %. Oireiden voimakkuus vaihtelee lievistä vaikeisiin. Oireet voivat olla aivastelua, silmien kutinaa, iho- tai hengenahdistusoireita. Eläinallergioiden ei kuitenkaan todettu aiheuttavan vakavia allergisia reaktioita kuten anafylaksiaa.

Eläinallergeeneja on kirjastossa jo valmiiksi, vaikka siellä ei olisi ikinä eläimiä käynnytkään. Allergeenit kulkeutuvat julkisiin paikkoihin eläinten omistajien vaatteiden, ihon ja hiusten mukana. Kirjastoihin allergeeneja tulee luonnollisesti myös lainattavien aineistojen käydessä lemmikkikodeissa. Kaikki koirarodut aiheuttavat allergiaa eikä tutkimusten mukaan eläimen pesu vähennä niiden aiheuttamia allergisia oireita. Allergeenit eivät ole eläimen karvoissa vaan hilseessä ja eritteissä.

Allergia-, iho- ja astmaliitto on julkaissut vuonna 2020 tiedotteen kouluille siitä, kuinka allergiat tulisi ottaa huomioon koulujen koira-avusteisessa työskentelyssä. Samoja huomioita voidaan soveltaa myös kirjastojen toimintaan. Tilojen siivoukseen ja tuuletukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota lukukoiratapahtuman jälkeen. Siivoaminen ei poista allergeeneja kokonaan. Täytyy siis ottaa huomioon, että samana tai seuraavana päivänä samaan tilaan tuleva allerginen henkilö voi oireilla, vaikka koira ei ole enää tilassa. Lukukoiratoimintaan käytettävässä tilassa olisi hyvä olla tieto koiran käynnistä vielä seuraavanakin päivänä varsinkin, jos tilaa käytetään muuhun kirjaston toimintaan.

Kirjaston henkilökunnan kannattaa valmistautua asiakkaan auttamiseen mahdollisten allergisten oireiden tultua. Nopea siirtyminen raikkaaseen ilmaan tai käsien pesu voivat olla mahdollisia pika-apuja. On myös hyvä varmistaa lukuaikaa varatessa, ettei lukijalla ole lemmikkieläinallergiaa tai jos on, lapsi tulee paikalle huoltajan vastuulla.

Lähteitä:

allergiat_huomioon_koulujen_koira-avusteisessa_tyoskentelyssa.pdf

https://www.allergia.fi/site/assets/files/21713/allergiat_huomioon_koulujen_koira-avusteisessa_tyoskentelyssa.pdf

Epävarmuutta ja selvittelyä

Vastuullinen toiminta vaatii paljon selvitystyötä eivätkä eläinavusteisen toiminnan vastuut ole Suomessa selkeät, vaikka toimintaa onkin laajasti kuntien tiloissa sekä ammatillisena että vapaa-ajan toimintana. Eläinavusteiselle työlle voi olla vaikea saada vakuutusta eivätkä tapaturmien korvausvastuut ole yksiselitteisiä. Kirjastolta vaaditaan paljon tiedonkeruuta ja asioiden kyseenalaistamista, jotta toiminta on turvallista kaikille osapuolille. Hyvällä valmistelulla lukukoiratoimintaa voidaan toteuttaa kirjastoissa vastuullisesti.

Otathan selvää!

- ✓ Saako kunnan tilaan tuoda eläimen?
- ✓ Tarvitaanko kunnassa erillistä vakuutusta eläinavusteiseen toimintaan?
- ✓ Kuinka vapaaehtoistyöstä sovitaan kunnassasi?
- ✓ Eihän työkavereistasi kukaan ole vakavasti eläimille allerginen?
- ✓ Kuinka seuraatte eläimen hyvinvointia toiminnan aikana?

Lukukoiratoimintaa ohjaavat lait:
järjestyslaki, vahingonkorvauslaki ja työturvallisuuslaki

Yhteistyökumppaneita

Oppaassa on viitattu monessa kohdassa lukukoiratoimintaa mahdollistaviin yhdistyksiin. Seuraavilla sivuilla esitellään kolme suurinta lukukoiratoimintaa Suomessa tekevää tai mahdollistavaa yhdistystä.

Intermountain Therapy Animals mahdollistaa R.E.A.D. -koirakkona toimimisen. Yhdysvaltalaisen yhdistyksen toimintaan pääsee mukaan myös Suomesta. Yhdistyksen esittely on tehty sähköpostihaastattelun perusteella.

Suomen Kennelliitto on koira-alan asiantuntijajärjestö, joka tarjoaa jäsenilleen erilaisia koiraharrastusmahdollisuuksia. Kennelliiton lukukoiratoimintaa esitellään oppaan seuraavalla sivulla. Tekstin on kirjoittanut oppaaseen yhdistyksen edustaja.

Suomen Karvakaverit ry:n tarkoituksena on kehittää eläinavusteista työskentelyä. Yhdistyksen lukulemmikkitoimintaansa esitellään sivulla 23. Tekstin on oppaaseen kirjoittanut yhdistyksen edustaja.

Kaikki nämä yhdistykset keskittyvät tekemään eläinavusteista toimintaa eikä niiden koulutuksissa välttämättä käsitellä lukemisen edistämistä tai kirjastoja. Yhdistykset vastaavat vapaaehtoisten perehdytyksestä eläinavusteiseen toimintaan ja keskittyvät eläimen hyvinvointiin ja eläimen ohjaamiseen lukutuokiossa. Yhdistysten koulutukset ovat useimmiten vapaaehtoisille ilmaisia, mutta saattavat edellyttää yhdistykseen kuulumisen ja mahdollisia materiaalimaksuja.

Intermountain Therapy Animals ja R.E.A.D.

R.E.A.D. on lyhenne, joka tulee sanoista Reading Education Assistance Dogs®. R.E.A.D.-ohjelma on perustettu Yhdysvalloissa vuonna 1999 ja heidän tavoitteensa on yksinkertaisuudessaan lukeminen koirien kanssa. R.E.A.D.-ohjelma on vapaaehtoistyöhön perustuva lukemisen edistämisen ohjelma, joka toimii Yhdysvalloissa terapiaeläin toimija Intermountain Therapy Animals -järjestön alaisuudessa. Ohjelma toimii ympäri maailmaa, myös Suomessa.

R.E.A.D.-koirakoksi pääsee ottamalla yhteyttä järjestöön (vaatii englannin kielen taitoa) ja varmistamalla ajantasaiset vaatimukset koirakoille. Järjestön vaatimuksia ovat ainakin koiran soveltuvuuden arvioittaminen, tarpeellisten vakuutusten hankinta ja todentaminen sekä R.E.A.D.-oppaaseen liittyvän kokeen läpäiseminen. Kannattaa kysyä yhdistykseltä suoraan tietoja R.E.A.D.-koirakkona toimimisesta.

Yhdistyksen verkkosivuilta saa paljon tietoa R.E.A.D.-koirakkona toimimisesta ja vapaaehtoistyöstä: <https://therapyanimals.org/faq-necessary-skills/>

YHDISTYS- ESITTELY

Suomen Kennelliitto

kennelliitto.fi

Mitä Kennelliiton lukukoiratoiminta on?

Kennelliiton lukukoiratoiminta on vapaaehtoistyötä, jossa lukukoiran tehtävänä on olla lukemisen tukena pääasiassa lapselle. Lukuhetken voi varata myös esimerkiksi aikuinen, joka opettelee uutta kieltä. Lukukoira auttaa lukemaan rauhallisesti omaan lukutahtiin. Koiralle lukeminen auttaa ja innostaa lukemisessa. Koira ei arvostele eikä kiinnitä huomiota lukuvirheisiin, siksi se on hyvä kuuntelija. Kyseessä ei ole opetustilanne, joten opetus-sanaa ei tule käyttää Kennelliiton lukukoiratoiminnan yhteydessä.

HUOMIOITAVAA KENNELLIITON LUKUKOIRATOIMINNASTA

- Maksutonta vapaaehtoistoimintaa
- Ohjaaja on läpäissyt Kennelliiton kurssin hyväksytysti
- Koira on todettu soveltuvaksi toimintaan

Kennelliiton lukukoira on yli 2-vuotias, perusterve, ihmisystävällinen koira, joka on luonteeltaan sopiva lukukoiratoimintaan. Koiralla tulee olla hyvä ja luottavainen suhde ohjaajaansa. Koira on tottunut erilaisiin ihmisiin, paikkoihin ja tilanteisiin. Koira osaa rauhoittua vieraiden ihmisten seurassa. Toiminnassa mukana olevalta koiralta edellytetään myös kykyä työskennellä toisten koirien läheisyydessä. Lukukoiratoiminnassa mukana olevat koirat ovat Kennelliiton koirarekisterissä tunnistusmerkittyinä.

Lukukoiraohjaaja on täysi-ikäinen ja Kennelliiton jäsen. Ohjaaja on käynyt Kennelliiton maksuttoman lukukoirakurssin, jossa ohjaaja on koulutettu tehtävään. Kurssi sisältää teoriapäivän ja käytännön harjoituspäivän. Käytännön harjoituspäivässä koiran soveltuvuus toimintaan arvioidaan. Kennelliiton lukukoiratoimintaan hyväksytty ohjaaja on suorittanut teoriakokeen hyväksytysti ja lukukoira on todettu toimintaan soveltuvaksi. Kennelliiton hyväksymän lukukoiran tunnustat keltaisesta lukukoirahuivista.

Kennelliiton lukukoiratoiminnalla on toiminnan vastuuvakuutus sekä toimijoiden tapaturmavakuutus, joka kattaa myös matkat kodin ja lukukoirakohteen välillä.

Koiria ei ole vakuutettu Kennelliiton toimesta.

Lähde: Kennelliitto 2023

YHDISTYS- ESITTELY

Suomen Karva-Kaverit ry

suomenkarvakaverit.fi

Lukulemmikki rohkaisee lukuharrastuksen pariin

Lukulemmikille lukeminen on mukava tapa oppia lukemaan ja mahdollisuus saada uusi lukuharrastus. Toiminnan tavoitteena on rohkaista lapsia ja nuoria lukemaan ja kokemaan onnistuneita lukukokemuksia.

Suomen Karva-Kaverit ry on aloittanut lukulemmikkitoiminnan Suomessa vuonna 2011. Nykyään toimintaa ohjaavat vapaaehtoiset ohjaajat kymmenillä paikkakunnilla ympäri maan. Toimintaa toteutetaan yhteistyössä koulujen ja kirjastojen kanssa.

YHDISTYKSEN ARVOT

- Ilo ja positiivisuus
- Avoimuus
- Tasavertaisuus

Karva-Kaverien toiminnassa kuuntelijan roolissa voi toimia erilaisia lemmikkejä kuten koira, kissa, kani tai marsu. Kaikki toimintaan tulevat lemmikit arvioidaan toimintaan soveltuvaksi ja yksilölliset ominaisuudet ratkaisevat, onko lemmikki soveltuva etä- tai lähitoimintaan. Yksi lukulemmikin tärkeistä ominaisuuksista on hetkeen rauhoittuminen ja lukijan kuunteleminen.

Tarkempia tietoja lukulemmikkitoiminnasta voi tiedustella alueellisten vapaaehtoisten koordinaattorien kautta. Aluetoiminnan yhteystiedot löytyvät Karva-Kaverien nettisivuilta www.suomenkarvakaverit.fi tai sähköpostista info@suomenkarvakaverit.fi.

Lähde: Suomen Karva-Kaverit ry 2023

Lukukoiratoimintaa käytännössä

On monia erilaisia tapoja, kuinka lukukoiratoimintaa toteutetaan kirjastoissa käytännössä. Usein kirjastojen vastuulla toiminnassa ovat ainakin tilajärjestelyt, toiminnan markkinointi ja lukuaikojen ajanvaraus. Vastuualueista on hyvä sopia etukäteen samalla kun keskustellaan toiminnan tavoitteista.

Ennen lukukoiratoiminnan aloittamista on hyvä sopia ainakin seuraavat asiat:

- Vastuualueet: mitkä asiat kuuluvat kirjastolle ja mitä asioita hoitavat lukukoiraohjaaja tai yhteistyökumppani.
- Toiminnan käytännön asiat: milloin lukukoiratoimintaa järjestetään, kuinka kauan luku-
hetket kestävät ja kuinka pitkäksi aikaa toimintaan sitoudutaan.
- Kuinka pidetään yhteyttä: tekstiviesti, soittaminen vai sähköposti.
- Miten toimitaan sairastumisten tai muiden yllättävien esteiden sattuessa?

Pyysimme oppaaseen esimerkkejä lukukoiratoiminnan käytännöistä Helsingin kaupungin-
kirjastosta, Suomen Karva-Kaverit ry:ltä ja Suomen Kennelliiton Pohjois-Savon kennelpii-
ristä. Helsingin kaupunginkirjastossa lukukoiratoimintaa tehdään yhteistyössä Suomen
Kennelliiton kanssa ja Suomen Karva-Kavereiden esimerkkikirjasto löytyy Oulusta. Ken-
nelliiton Pohjois-Savon kennelpiirissä on useita lukukoirakkoja ja useita yhteistyökirjasto-
ja. Auli, Edina ja Seija jakavat seuraavaksi omat vinkkinsä lukukoiratoiminnan järjestämi-
seen kirjastossa.

CASE- ESIMERKKI

Helsingin kaupunginkirjasto
Auli Aho

Lähtökohdat

Lukukoiratoiminta nähdään yhtenä lukemisen edistämisen keinona. Toiminta nojaa yleisten kirjastojen lukukoiratoiminnan laatusuositukseseen.

Toimintaan hyväksytään Kennelliiton lukukoirakot. Tällöin ohjaajat ovat käyneet Kennelliiton lukukoirakurssin, ja koirat on kurssin yhteydessä arvioitu toimintaan sopiviksi.

Kukin kirjasto päättää itsenäisesti toimintaan ryhtymisestä. Samalla on huomioitava, että jokaiselta alueelta pitää löytyä myös kirjastoja, joihin ei saa tuoda koiria edes käymään.

Kirjastolta vaaditaan

Kirjastossa täytyy olla tila, jonka voi rauhoittaa ja rajata lukukoirakäynnin ajaksi. Tilaan tulee voida nähdä tai kurkistaa milloin vain, sillä aikuinen koiranohjaaja ei saa olla yksin alaikäisen kanssa suljetussa tilassa.

Kaikissa niissä kirjastoissa, joissa käy lukukoiraa, on oltava lukukoiravastaava. Lukukoiravastaavan työ on huomioitava työvuorosuunnittelussa.

Lukukoiravastaava

- Kutsuu koiranohjaajan tutustumiskäynnille kirjastoon ennen toiminnan aloittamista ja käy läpi reitit, tilat ja muut käytännön asiat
- Sopii tulevista käynneistä koiranohjaajan kanssa
- Hoitaa viestinnän ja lukijoiden ajanvaraukset
- Selvittää lukijoiden allergiat ja pelot ja kertoo näistä koiranohjaajalle
- Järjestää lukupaikkaan riittävästi erilaisille lukijoille soveltuvaa luettavaa
- Ohjaa kunkin lukijan koirakon luo ja takaisin
- Varmistaa työ- ja lukurauhan lukuhetken ajaksi tiedottaa lukukoiran käynnistä muille asiakkaille

Kuva:
Maarit Hohteri /
Helsingin kaupunki

Lukukoirakäynnistä ilmoittaessa on hyvä

- Kertoa, mikä on lukijoiden alaikäraja ja kuinka kauan yksi lukuhetki kestää (max. 15 min.)
- Korostaa, että koiran luona on yksi lukija kerrallaan, ja että lukijan saattajat voivat viettää lukuhetken ajan muualla kirjastossa
- Mainita, että lukukoiraa on lukea eikä leikkikaveri

HELMET

Helsingin kaupunginkirjasto kuuluu pääkaupunkiseudun yleisten kirjastojen Helmet-verkostoon. Helsingin kirjastoissa lukukoiratoimintaa koordinoi oman työnsä ohella Keskustakirjasto Oodissa informaatikko Auli Aho (auli.aho@hel.fi).

CASE- ESIMERKKI

Maikkulan kirjasto, Oulun kaupunginkirjasto

Edina Saarinen

Lukulemmikki

- Innostaa lukemaan
- Ei arvostele
- Lempeä kuuntelija
- Ystävällinen

Lähtökohdat

Maikkulan kirjasto on tehnyt yhteistyötä Karva-Kaverien kanssa noin 6 vuotta. Toiminta on ollut alusta asti hyvin suosittua asiakkaiden keskuudessa. Lemmikkien läsnäolo piristää myös meidän työntekijöiden päivää. Lukulemmikkitoiminta on todella tärkeä osa lukemisen edistämistä. Tavoitteena on edistää lukemisharrastusta ja innostaa lapsia käymään kirjastossa.

Yhteistyö

Yhteistyö Karva-Kaverien kanssa on aina sujunut mutkattomasti. Kirjastossa lukeminen tapahtuu saapumisjärjestyksessä ja on mahdollista lukea kolmessa eri huoneessa rauhallisessa ympäristössä. Lukemisen jälkeen saa leiman lukulemmikkipassiin, jonka täytyttyä saa pienen palkinnon.

Jokaisesta kirjastossa käyneestä lemmikistä otetaan valokuva lastenosaston seinälle. Siellä lemmikit ilahduttavat asiakkaita myös silloin, kun eivät olet fyysisesti paikalla.

KOLME TÄRKEÄÄ ASIAA

- Tila: rauhallinen tila lukuhetkelle
- Ajankohta: alkuilta, että lemmikkien ohjaajat pystyvät saapumaan paikalle
- Työnjako: kirjaston työntekijä huolehtii tilaisuuden toimivuudesta

MAIKKULAN KIRJASTO

Kangaskontiontie 3
90240 Oulu
p. 08 5586 7411
maikkula.kirjasto@ouka.fi

CASE- ESIMERKKI

Kennelliiton Pohjois-Savon kennelpiiri
Seija Rytkönen

Mitkä kirjastot?

Pohjois-Savossa joulukuussa 2023: Siilinjärven, Kuopion Vehmersalmen, Tervon, Rautalammin, Pielaveden, Vieremän, Lapinlahden ja Varpaisjärven kirjastot.

Toiminnan tavoitteet

Kennelliiton lukukoiratoiminnan tarkoituksena on lukemisen edistäminen. Ääneen lukeminen kehittää lukutaitoa. Lukukoirat lisäävät tietoisuutta koirista ja niiden myönteisistä vaikutuksista.

Yhteistyö

Lukukoirakot toimivat itsenäisesti ja lukukoiraohjaajalta vaaditaan oma-aloitteisuutta. Lukukoiraohjaaja ja kirjasto voivat saada etenkin toiminnan alkuun tukea ja neuvontaa sekä esitteitä Kennelliiton alueelliselta lukukoirayhteyshenkilöltä, joka toimii alueen kennelpiirissä. Lukukoirayhteyshenkilö tekee jatkossakin yhteistyötä kirjaston kanssa. Kirjaston kanssa voidaan organisoida erilaisia tapahtumia lukukoiratoiminnan tunnettuuden sekä lukuinnostuksen lisäämiseksi. Lukukoirakot voivat olla mukana esittelemässä toimintaa. Keskinäistä yhteydenpitoa varten kirjasto, lukukoiraohjaaja ja lukukoirayhteyshenkilö voivat sopia parhaiten käytännössä toimivan viestintäkanavan.

Käytännön järjestelyt

Kennelliiton lukukoirakurssilta valmistunut ohjaaja ottaa yhteyttä valitsemaansa kirjastoon ja tiedustelee lukukoiralle lukupaikkaa. Jos lukupaikka järjestyy, lukukoiraohjaaja tutustuu uuteen käyntikohteeseen ensin ilman koiraa, jolloin sovitaan käyntien ajankohdat ja lukijoiden alaikäraja. Lukukoiraohjaaja käy sen jälkeen kohteessa lukukoiransa kanssa ja tutustutaan tiloihin henkilökunnan kanssa. Koirakko voi käydä vielä yhden harjoituskerran eli lukukoiralle voi lukea vaikka joku henkilökunnasta.

- yhtä lukijaa kohti aikaa varataan noin 15 minuuttia
- lukuhetkessä paikalla ovat vain lukukoira, lukija ja lukukoiraohjaaja
- max. yksi lukukoirakäynti viikossa ja korkeintaan kaksi tuntia kerrallaan taukoineen
- lukukoira voi olla mukana myös kirjaston tapahtumissa etukäteen sovitusti

YHTEYSTIEDOT

Kennelliiton alueellinen
lukukoirayhteyshenkilö
Pohjois-Savon
kennelpiirissä
Seija Rytkönen
lukukoirat.pohjoissavo@gmail.com
p. 044 3132415.

Kirjaston henkilöstö vastaa siitä, että

- lukukoirahojaaja perehdytetään kohteen toimintatapoihin ja tiloihin
- hoitaa lukukoiralle ajanvaraukset ja yhteydenpidon lukijoihin ja/tai huoltajiin
- huolehtii viestinnästä kohderyhmille
- saattaa lukijan koiran luokse ja takaisin ajallaan
- järjestää eri-ikäisille ja -tasoisille luettavaa
- huolehtii, että koirakko saa työrauhan
- varmistaa, että lapsilukijoiden huoltajalta on lupa lukuhetkeen
- lukukoirakäynneille on rauhallinen tila, johon on näkyvyys esim. ikkunan läpi. Tilassa voi olla helposti puhdistettavia pieniä mattoja, tyynyjä tai säkkituoleja lukijaa varten.

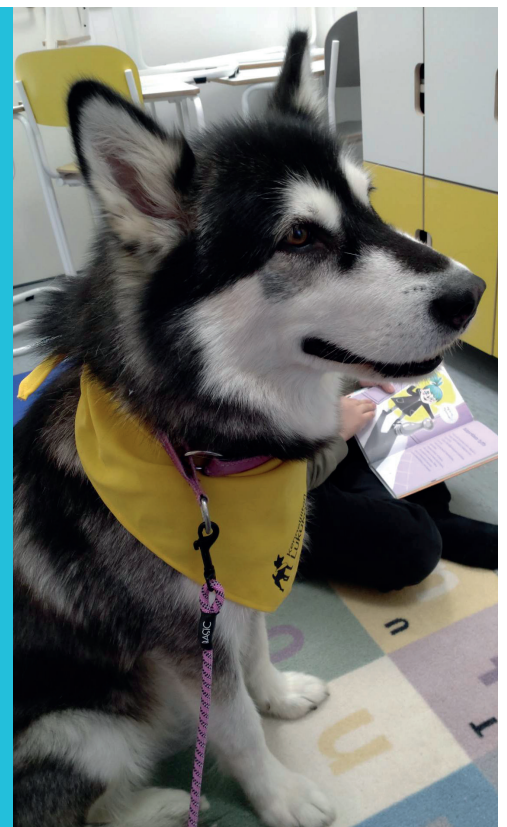
Lukuhetkessä lukukoirahojaaja

- esittelee lukijalle koiransa ja itsensä etunimellään
- kysyy, missä lukija haluaa koiran olevan (esim. lattialla, sohvalla, tuolilla, kauempana koirasta tms.)
- kertoo, mistä koiraa voi halutessaan silittää tai rapsuttaa samalla kun lukee
- ohjaajalla on vastuu siitä, että koiralla on turvallinen ja hyvä olo koko vierailun ajan
- ei puutu lukijan lukemiseen. Hän ei korjaa mahdollisia virheitä eikä kommentoi lukemista sen aikana tai sen jälkeen.

Lukukoirahojaajaa sitoo vaitiolovelvollisuus. Ohjaaja ei kerro, mitä hän saa tietää käynneiltään kenenkään henkilökohtaisista asioista. Poikkeuksen vaitiolovelvollisuuteen tekee epäily lapsen hyvinvoinnista (lastensuojeluilmoituksen tekeminen). Myös läheltä piti -tilanteista tai vihasen koiran käyttäytymisestä pitää keskustella henkilökunnan kanssa.

4 TÄRKEÄÄ ASIAA

1. Kennelliiton lukukoiratoiminta on kohteille maksutonta. Lukukoirahojaajan motivaationa on halu auttaa ja parantaa lukijan elämänlaatua edistämällä lukutaitoa.
2. Kennelliiton lukukoirahojaaja edustaa Kennelliittoa, ja kohteessa voidaan luottaa siihen, että koirakko toimii yhtenäisten käytänteiden ja ohjeiden mukaisesti.
3. Lukukoirahojaaja on suorittanut Kennelliiton maksuttoman lukukoirakurssin ja lukukoirakko on soveltuva lukukoiratoimintaan. Lukukoirakko käy myös Kennelliiton ja -piirin jatkokoulutuksissa.
4. Kennelliitolla on vastuuvakuutus omille toimijoilleen. Vakuutus kattaa käyntikohteen omaisuudelle tai henkilöille aiheutuvat vahingot, mikäli vahingon aiheuttaa lukukoirakon toiminta.

Tavoitteena laadukas toiminta

Kirjastojen lukukoiratoiminta on tavoitteellista lukemisen edistämisen toimintaa, jolla on selkeä kohderyhmä. Lukukoirakko on kirjaston tärkeä yhteistyökumppani, jonka kanssa on sovittu lukukoiratoiminnan käytännön järjestelyistä. Kirjasto voi luottaa siihen, että ohjaaja tuntee koiransa ja osaa toimia sen kanssa kirjastolla vastuullisesti. Kirjastolla on riittävästi resursseja lukukoiratoiminnan toteuttamiseen ja lukukoiratoiminnalle on valittu kirjastosta vastuuhenkilö.

MILLAISTA ON KIRJASTON LUKUKOIRATOIMINTA

01

Tavoitteena lukemisen edistäminen

Lukuhetkessä on tavoitteena lukea ja tarjota lukijalle positiivinen lukuelämys.

02

Tavoitetaan kohdeyleisö

Toiminnalle on päätetty kohdeyleisö ja sen tavoittamiseksi on tehty suunnitelma.

03

Koirakko on toimintaan sitoutunut

Koirakon kanssa on tehty vähintään suullinen sopimus toiminnasta tietyllä ajanjaksolle.

04

Koiralla on kaikki hyvin

Koira on terve ja toiminnassa mukana innokkanaan. Koiraa ei ikinä pakoteta tekemään mitään.

05

Kirjastolla on resursseja

Lukukoiratoiminnan toteuttamiseen, markkinointiin ja kohdeyleisön tavoittamiseen on riittävästi resursseja.

Luku 3. Lukukoira kirjastossa

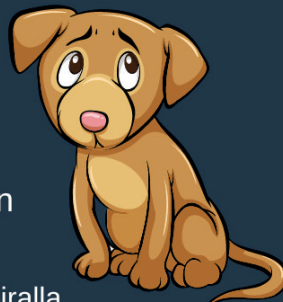
Mitä kirjastossa pitää tietää koirasta?

Kirjastossa henkilökunnan ei tarvitse olla koirien tai muidenkaan eläinten asiantuntijoita voidakseen toimia lukukoiratoiminannon vastuuhenkilönä. Hyvä olisi kuitenkin ymmärtää joitain perusasioita koirien käyttäytymisestä, jotta voi yhdessä koiran ohjaajan kanssa keskustella mahdollisista huolista koiran käyttäytymiseen tai terveyteen liittyen. Omistaja ei aina ole täysin objektiivinen oman eläimensä suhteen eikä välttämättä huomaa esimerkiksi eläimen muuttuvaa hajua tai pyöristyvää vyötärön ympäristystä. Kirjaston vastuuhenkilön kannattaakin valmistautua hankaliin keskusteluihin puhumalla esimerkiksi koiran eläköitymisestä tai muista toiminnan lopetussyistä etukäteen ohjaajan kanssa.

Omistajan kanssa kannattaa ottaa reippaasti puheeksi, jos huomaa koirassa stressin tai kivun merkkejä. Koirillakin on huonoja päiviä, joten yksittäisen kerran levottomuus tai jalkojen väliin menevä häntä eivät vielä tarkoita, että lukukoira ei ole kykenevä työhönsä. Koiran ohjaajalla on vastuu myös koiran hyvinvoinnista lukuhetken aikana ja on täysin ymmärrettävää, jos ohjaaja joutuu keskeyttämään lukuhetken koiran hermostuneisuuden tai väsymyksen takia.

Stressaantuneen koiran tunnusmerkkejä

- ☀ Häntä matalalla tai jalkojen välissä
- ☀ Kyyristynyt vartalo ja sivulle kääntynyt pää
- ☀ Huohottava läähätys vaikka ei ole kuuma
- ☀ Levottomuus tai tärinä
- ☀ Sijaistoiminnot
- ☀ Koira ei ota kontaktia ihmisiin

Jos huomaat näitä merkkejä lukukoiralla,
ota se puheeksi ohjaajan kanssa

Koiran pitäisi tulla lukuhetkeen innokkaana mutta rauhallisesti. Koirat eivät ole äänettämiä, joten kannattaa valmistautua siihen, että koira saattaa haukaldella kirjastossa. Eläinavusteisessa toiminnassa mukana olevat koirat eivät yleensä hauku sisätiloissa muuttamalla haukaldusta enempää. Ihmissosiaalinen koira katsoo ihmisiä kasvoihin ja heiluttaa häntää sekä nuuhkii innokkaasti. Kirjastossa voi olla koiralle paljon outoja ääniä ja hajuja, joten jos koira on aluksi vähän levoton, ei siitä kannata vielä olla huolissaan. Tämän takia koiran kanssa kannattaa käydä useamman kerran etukäteen kirjastossa, jotta se tottuu tilaan ja sen ääniin.

Koiran pitäisi muutaman harjoittelukerran jälkeen pystyä lukutilassa rauhoittumaan ja useamman työskentelykerran jälkeen koira yleensä ymmärtää jo hyvin, mitä siltä lukutilanteessa toivotaan. Omistaja on voinut opettaa koiralle käskyjä, jotka auttavat sitä asettumaan sille tarkoitetulle paikalle ja rentoutumaan. Koiran tulisi kuitenkin päästä halutessaan lähtemään sille osoitetusta paikasta eikä sitä saa koskaan pakottaa olemaan kontaktissa lukijaan. Lukukoiraksi soveltuva koira haluaa itse mennä lukijan luo ja olla hänen lähellään sekä rauhoittua yhteiseen lukuhetkeen. Koiran pitäisi haluta kuunnella lukemista ja ymmärtää oma roolinsa toiminnassa. Lukukoiran kuuluisi haluta viettää aikaa lasten kanssa ja olla luontevasti heidän lähellään.

Kirjaston vastuuhenkilön kannattaa tarkkailla koira sen saapuessa kirjastoon ja lukijoiden vaihtuessa. Lukukoiratoiminnan idea on koiran aktiivinen läsnäolo ja positiivinen vaikutus lukuhetkeen, joten stressaantunut ja tilanteeseen pakotettu koira tai unelias ja sosiaalista kontaktia välttelevä koira ei sovellu toimintaan.

Seuraavilla sivuilla ääneen pääsevät koirien asiantuntijat. Eläintenkouluttaja Anne Mari Leppäniemi kertoo eläinavusteisesta toiminnasta ja eläinlääkäri Anu Lappalainen siitä, millainen on terve ja eläinavusteiseen työhön soveltuva koira.

LÄHTEITÄ JA LISÄTIETOA

- Koira koulutyössä: toimintaa ja teoriaa eläinavusteisuudesta: Järvi, 2020
- Pennusta kunnon koiraksi: Kaimio, 2007
- Työparina koira: Latvala-Sillman, 2018
- Eläinavusteinen interverventio: asiakkaan toiminnallisuuden tukeminen koiraavusteisin menetelmin: Kahilaniemi & Löf, 2020

Asiantuntijan puheenvuoro: Eläinavusteinen toiminta

Anne Mari Leppäniemi
Eläintenkouluttaja AT
Eläinpalvelu Operantti

Koira – tuo rinnallamme pitkään elänyt hyötyeläin ja kumppani. Ei ole yllättävää, että juuri koira hyödynnetään paljon eläinavusteisessa työskentelyssä, sillä onhan suhde ihmisen ja koiran välillä erityinen. Koira on myös varsin hyvin sopeutunut ympäristöömme ja sen suhtautuminen muuttuviin tilanteisiin on usein joustavaa. Lisäksi koiran logistinen kuljetus on helppoa.

Eläinavusteinen työskentely (Animal-Assisted Interventions, AAI) jaetaan eläinavusteiseen terapiaan (Animal-Assisted Therapy, AAT), eläinavusteiseen kasvatus- ja koulutyöhön (Animal Assisted Education AAE), eläinavusteiseen sosiaalialan työhön (Animal Assisted Social Work, AASW) ja eläinavusteiseen toimintaan (Animal-Assisted Activity, AAA). Näistä kolmessa ensimmäisessä eläin on osa tavoitteellista ja ammatillista kasvatus-, kuntoutus- tai hoitoprosessia. Eläinavusteiseen toimintaan lukeutuva lukukoiratoiminta on taas vapaaehtoisuuteen pohjautuvaa, eikä ohjaajan tarvitse olla pätevoitynyt millekään tietylle alalle.

Vaikka eläinavusteinen toiminta ei ole ammatillista, sisältää se silti eläimen kannalta samat haasteet ja vaatimukset, jotka pitäisi pystyä kaikessa toiminnassa ottamaan huomioon. Meistä ihmisistä ei ole jokaiselle alalle tai harrastukseen - kaikista koiristakaan ei ole eikä tarvitse olla eläinavusteiseen työskentelyyn. Olisikin tärkeää, että soveltuvuutta seurataan aktiivisesti.

Lukukoira kohtaa tehtävissään uusia ympäristöjä, erilaisia alustoja, erilaisia haju- ja äänimaailmoja, vieraita ihmisiä, yllättäviä häiriöitä ja äkkinäisiä liikkeitä. Kaikessa tässä kuormituksessa koiran tulisi osata rauhoittua ja rentoutua vieraan ihmisen läsnä ollessa. Sopeutuvuuteen ja kokemukseen vaikuttavat varsin monet asiat kuten perinnölliset tekijät, varhainen sosiaalistaminen, aiempi kokemushistoria, kokonaisarjen tasapaino, terveys, koulutustapa, ohjaajan taito ohjata koira ja esitellä koiralle turvaa tuovat rutiinit juuri tätä kyseistä tehtävää varten. On tärkeää huomioida, että kyseessä ei siis ole pysyvä tila vaan elämme aina prosessissa.

Lukukoiran ohjaajan vastuu on valtava. Tilannekokonaisuuksien hallintaa, zoonoositietoutta ja muuta riskien kartoituskykyä, sitoutumista kouluttaa positiivisesti vahvistaen, kykyä ottaa kaikki tilanteeseen liittyvät ihmiset huomioon, uskallusta pyytää koiralle työrauhaa, taitoa sanoittaa asiakkaalle lempeästi koiran toimintaa eri tilanteissa ja antaa koiralle tarvittaessa erityistilaa ja -aikaa. Ensisijaisesti ohjaajan täytyy osata lukea oman koiran elekieltä ja huolehtia koiransa kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista.

Koiran kokemuksen ja tunteiden huomioonottaminen on eettinen turvallisuuskysymys. On eläimelle normaalia reagoida sen mielestä tarpeeksi uhkaavaan tilanteeseen joko leikiksi pistämisellä, jähmettymisellä, pakenemisella tai hyökkäyksellä. Koira ei aina kieltäydy sille liian vaikeasta tilanteesta täysin vaan se saattaa esimerkiksi kääntää päätään poispäin, nuolla nopeasti huuliaan tai haukotella. Mikäli ohjaaja ei lue näitä koiransa rauhoittavia signaaleja ja stressieitä eikä reagoi kommunikaatioon voi tilanteet eskaloitua toistojen kautta jopa vaarallisiksi.

Usein meidän omistajien on läheltä vaikeaa nähdä näitä hienovaraisia eleitä koirissamme. Myös eläimen terveydentila on asia, mille sokeudumme ellemme aktiivisesti tarkkaile asiaa. Joskus on vaikeaa huomata, kuinka paljon oma koira tarvitseekaan lepoa ja palautumista ja onko tilanteeseen mahdollisesti tullutkin muutoksia. Nämä ovat kuitenkin asioita, jotka tulee ottaa aivan erityiseen tarkkailuun, kun käytämme koira eläinavusteisessa työskentelyssä. Vain näin voimme tehdä tilanteesta mukavan eläimelle ja taata turvallisen ympäristön jokaiselle mukanaolijalle.

Laadukas lukukoiratoiminta tuo ihmisten lisäksi iloa ja hyvinvointia myös koiralle.

Asiantuntijan puheenvuoro: Lukukoira on terve koira

Anu Lappalainen, pieneläinsairauksien erikoiseläinlääkäri,
pieneläinradiologian dosentti

Lukukoiran on oltava terve koira, jotta lukukoiratoiminta on turvallista sekä koiralle että lukijalle. Jos koiralla on kipuja tai hengitysvaikeuksia, se ei lukuhetken aikana välttämättä pysty keskittymään kuuntelemiseen. Kivulias koira voi myös olla epänormaalin ärtyisä tai käyttäytyä arvaamattomasti. Lukukoiralla täytyy olla normaali näkö ja kuulo. Lukukoiralla ei saa olla mitään vaivoja, jotka voivat edes vähäisessä määrin vaarantaa lukijan terveyden.

Lukukoira hengittää vaivattomasti ja äänettömästi eikä se yski. Normaalissa huoneenlämpötilassa se ei läähätä. Etenkin lyhytkalloisten (brakykefaalisten) koirien kohdalla kannattaa varmistaa, että koira pystyy hengittämään normaalisti.

Lukukoira ei saa kutista: se ei raavi korviaan tai raavi tai nuole ihoa. Koiran iho ei hilseile tai punoita voimakkaasti, sen silmät eivät rähmi, eikä korvissa ei ole pahaa hajua tai eritystä. Lukukoiralla ei saa olla syviä ihopoimuja, koska ihopoimut altistavat tulehduksille. Myöskään tassunpohjissa ei saa olla tulehdusta (tassun pohjat punoittavat voimakkaasti). Jos koira saa toistuvia antibioottikuureja, riski vastustuskykyisille bakteerikannoille kasvaa.

Lukukoira liikkuu vaivattomasti eikä onnu tai liiku kankeasti. Jos koko sallii, se hyppää vaivattomasti sohvalle ja sieltä pois. Nivelrikkoinen koira ei sovellu lukukoiraksi. Nivelrikko voi aiheuttaa kipuja, jotka saattavat aiheuttaa ennalta-arvaamatonta käytöstä.

Lukukoiran hampaat ovat terveet ja hoidetut. Sillä ei saa olla hoitamattomaa hammassairautta. Koska lukukoira istuu tai makaa lähellä lukijaa, sen hengitys ei saa haista. Koiran ohjaajan täytyy siis huolehtia, että koiran hampaat harjataan ja koiralla mahdollisesti oleva hammaskivi poistetaan. Lukukoiraksi ei myöskään sovi koira, joka kuolaa voimakkaasti.

Myös koirat vanhenevat, ja jossain vaiheessa lukukoiralla on edessä eläköityminen. Koiran rotu vaikuttaa sen ikääntymiseen, ja pääsääntöisesti isokokoiset koirat vanhenevat pieniä koiria nopeammin. Suurikokoinen koira voi olla eläkeikäinen jo 7-vuotiaana, pieni vasta 12-vuotiaana. Lukukoiran pitää olla fyysisesti siinä kunnossa, että se jaksaa pysyä hereillä ja tarkkaavaisena lukuhetkien ajan. Vaikka vanhenevalla lukukoiralla ei olisi fyysisiä vaivoja, sen on aika jäädä eläkkeelle, kun sen kuulo tai näkö alkaa heikentyä tai kiinnostus ympäristöön vähenee. Erityisesti eläkeikää lähestyvän koiran terveydentilaa tulee seurata ja ohjaajan tulee reagoida kaikkiin muutoksiin.

Lukukoiran pitää olla ohjeiden mukaisesti rokotettu rabiasta vastaan. Myös sisä- ja ulkoloishäädöistä on huolehdittava niin, että koira ei voi tartuttaa mahdollisia loisia lukijaan. Etenkin punkkien esiintymiskaudella on varmistettava, että lukukoiralla ei ole punkkeja.

Ulkomaisilla rescue-koirilla voi olla ihmisiin mahdollisesti tarttuvia kroonisia sairauksia ja vastustuskykyisiä bakteerikantoja, vaikka koira itse ei oireilisi. Siksi ulkomaiset rescue-koirat eivät sovi toimimaan lukukoirina.

Jos kirjastossa ei osata arvioida lukukoiraksi haluttavan koiran terveydentilaa, koiran omistajaa voi pyytää hankkimaan koiralle eläinlääkäriltä terveystodistuksen. Mikäli koiralla on joku lääkitys, koiran ohjaajan on myös hyvä varmistaa eläinlääkäriltä lääkityksen vaikutus koiran mahdollisuuteen toimia lukukoirana. Eri yhteistyökumppaneilla (esim. Suomen Kennelliitto) voi olla myös koirille doping-säännöt, jotka tulee huomioida myös lukukoiratoiminnassa.

Koiran ohjaajalta kannattaa tarkistaa seuraavat koiran terveyteen vaikuttavat asiat

- Koiran tausta (esimerkiksi ulkomainen rescue-koira)
- Ikä
- Rabiesrokotuksen voimassaolo
- Punkkien häätö kesäkaudella
- Normaali kuulo ja näkö
- Onko koiralle tehty terveystutkimuksia? Kyynärnivelen kasvuhäiriötulokset ED₂ ja ED₃ sekä lonkkanivelen kasvuhäiriötulokset D ja E saaneilta koirilta olisi hyvä saada eläinlääkärintodistus siitä, että koira on kliinisesti terve.
- Onko koiralla kroonisia sairauksia? Tarvittaessa eläinlääkärin todistus siitä, että sairaus ei estä koira toimimasta lukukoirana.
- Brakykefaalisilta roduilta (<https://www.kennelliitto.fi/lomakkeet/boas-ohjeen-rotulista>) olisi hyvä vaatia hyväksytty ylempiä hengitysteitä arvioiva BOAS-testi ja BOAS-aste 0 (ei oireita).

Luku 4. Lukemisesta ja lukukoiratoiminnasta

Asiantuntijan puheenvuoro: Lukemista edistämässä kaikin tassuin

Mervi Heikkilä - Kehityspäällikkö / Seinäjoen kaupunginkirjasto

Lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallinen erityistehtävä

Lukukoira on ihana. Se tuo kirjastoon mukavaa kynsien rapsetta, pientä pöhinää ja kenties ihan uusia asiakkaitakin. Pelkkä suloisuuden ja rapsuttelun maksimointi ei kuitenkaan ole lukukoiratoiminnan - eikä kirjaston - perimmäinen tarkoitus. Lukukoiratoiminnan tavoite on ensi sijassa lukemisen edistäminen. Tutkimusten mukaan lukukoiratoiminta tukee sekä lukemaan oppimista että lukuharrastuksen vakiintumista eli lukemaan innostamisen näkökulma on myös läsnä. Erityisen hyvin lukukoiratoiminta toimii sellaisilla lukijoille, joilla on lukemisen pulmia.

Kenelle

Lukukoiratoimintaa kannattaa siis markkinoida juuri niille lukijoille, joilla on lukipulmia - tai tarkemmin sanoen heidän vanhemmilleen. Heidän tavoittamisensa ja houkuttelemisensa palvelun pariin saat-
taa olla vaikeaa. Parhaiten se onnistunee koulun kautta. Yhteistyö luokanopettajien ja erityisesti erityisopettajien kanssa on kullannarvoista.

Myös suomen kieltä vasta opettelevat lapset ovat tärkeä kohderyhmä lukukoiratoiminnalle. Silloin on syytä muistaa kulttuurisensitiivisyys eli kunnioitetaan toistemme kulttuureja, pyritään ymmärtämään sekä tarvittaessa joustetaan. Lukukoira kuuntelee varmasti sujuvasti myös vieraita kieliä, mikäli lapsi haluaa lukea äidinkielellään.

Toiminnan alkaessa voi pyytää opettajia markkinoimaan lukukoiraan joko kirjaston laatiman flyerin tai esim. Vilma-viestin avulla. Jos kirjastossa järjestetään tapahtumia koululaisille ja heidän vanhemmilleen, kannattaa lukukoiraan tietysti markkinoida myös niissä, samoin kuin suorissa asiakaskontakteissa kirjaston tiskillä. Toiminnasta voi tietysti viestiä ihan kaikissa kirjaston kanavissakin. Todennäköistä silloin on, että lukijoiksi tulee myös erinomaisia lukijoita, jotka kyllä varmasti nauttivat tuokioista yhtä paljon kuin muutkin lapset, mutta heidän lukutaitonsa tai harrastuneisuutensa ei kuitenkaan varsinaisesti kaipaa kohennusta.

Vaikuttavuus

Koiralle lukeminen parantaa mm. lukusujuvuutta ja luetun ymmärtämistä. Tutkimusten mukaan koiralle lukeminen on vaikuttavampaa kuin esimerkiksi pehmolelulle tai toiselle ihmiselle lukeminen. Luku-koiratoiminnan positiiviset vaikutukset lukutaidon edistämiseen tulevat kuitenkin yleensä esille vasta, kun toiminta on säännöllistä. Erään tutkimuksen mukaan lukukertoja pitäisi olla vähintään viisi. Tämä kannattaa kertoa suoraan myös huoltajalle, kun hänen kanssaan sovitaan ensimmäisestä lukukerrasta. Sitoutumista toimintaan voi käytännössä auttaa myös esimerkiksi "Lukukoirapassi", jossa jokaisesta lukukerrasta saa merkinnän, leiman tai tarran.

Joskus lapsi kysyy, onko pakko lukea ääneen. Lukemisen sujuvuutta harjoitellaan lukemalla. Ilmeisesti ei ole kuitenkaan kovin suurta eroa sillä, luetaanko ääneen vai hiljaa. Ääneen lukiessa lukijan oma kuulohavainto tukee näköhavaintoa, jolloin sanojen ja tekstin oikea rytmitys ja tauotus tulevat selvemmiksi. Mutta ylipäänsä tärkeintä on kuitenkin siis lukea - eli jos lapsi ei uskalla lukea koiralle ääneen, hän voi lukea myös hiljaa itsekseen, mikäli koira jaksaa "kuunnella". Ajan kanssa lapsi voi rohkaistua myös ääneen lukemiseen.

Mitä luetaan

Lukukoiratoiminta on syytä järjestää mahdollisimman lapsilähtöisesti. Lapsi siis valitsee luettavan itse. Joskus hän voi tarvita siihen apua. Joskus käy myös niin, että hänen ensin valitsemansa kirja on huti ja tarvitaan "lennossa" toinen.

Pohdittavaksi kannattaa ottaa myös toimintatapa, jossa lapsi ja/tai hänen huoltajansa haastateltaisiin edes lyhyesti ensimmäisellä lukukerralla tai jo toimintaan ilmoittautuessa. Lapsen lukutaidon taso ja mahdolliset pulmat, odotukset ja tavoitteet toimintaa kohtaan sekä lapsen mielenkiinnon kohteet olisi hyvä selvittää, jotta itse tilanteeseen voidaan tuoda tarjolle oikeanlaisia ja -tasoista kirjallisuutta. Kun on kyse lukipulmista, on erityisen tärkeää, että tarjottu kirjallisuus ei ole liian vaikeaa.

Mikäli haastattelun perusteella tehdään muistiinpanoja, joista lapsi on tunnistettavissa tai täytetään esimerkiksi lomake lukijaa koskien, on huolehdittava siitä, että tietosuojaperiaatteet toteutuvat henkilötietojen keräämisessä, käsittelyssä ja säilyttämisessä. Lisätietoja ja ohjeita asiasta saat oman työpaikkasi tietosuojavastaavalta.

Lapsia ja jopa heidän huoltajiaan kiinnostaa joskus jo etukäteen, mistä kirjoista lukukoiria erityisesti pitää. Eläimen inhimillistäminen on yleistä lukukoiratoimintaan liittyen. Ehkä kannattaa vastata, että lukukoiria pitää ihan kaikenlaisista kirjoista, joten lapsi voi vapaasti valita juuri häntä kiinnostavat kirjat. Tärkeää on, että juuri lapsi saa lukemistilanteessa onnistumisen kokemuksia.

Sananen tekstin helppolukuisuudesta

Kun lapsen mielenkiinnon kohteet ja lukutaidon taso ovat selvillä, on helppo lähteä valitsemaan tarjolle asetettavia kirjoja. Monesti lukukoiran tila on erillään lastenosaston kokoelmista, joten hyllyistä noutaminen kesken lukukoiratuokion ei ole mahdollista. Kirjakärryllinen etukäteen valittua materiaalia riittänee hyvin viidelle lukijalle.

Kun on kyse lukipulmista, selkokirjat ovat itsestään selvää sisältöä kirjakärryyn. Niidenkin valinnassa kannattaa kiinnittää huomiota tekstin pituuteen, fonttikokoon ja kuvitukseen.

Helppolukuisten sarjojen helppolukuisuus vaihtelee suuresti, ja kustantajien markkinointiteksteihin kannattaa kohdistaa tervettä kritiikkiä. Pitkät virkkeet ja lauseenvastikkeet, samoin pitkät sanat, yhdyssanat ja arkikielestä poikkeavat ilmaisut ovat vaikeita sekä lukipulmaisille että ylipäänsä lukupolon alkupäässä oleville.

Oikeasti helppolukuisessa kirjassa on syytä olla sopivasti toistoa, myös sanatasolla. Kokonainen, selkeä tarina alkuineen ja loppuineen antaa lukijalle onnistumisen kokemuksen liittyen kokonaisen kirjan lukemisesta. Sisällysluettelo, alaluvut ja kuvailevat otsikot auttavat hahmottamaan tarinan kulkua.

Kuvituksen merkitys korostuu erityisesti lukupolon alkupäässä ja heikoilla lukijoilla. Hahmottamista helpottaa, kun teksti on painettu valkoiselle taustalle, eikä esimerkiksi kuvituksen päälle. Tarjolla on syytä olla myös tavutettuja kirjoja, mielellään pienaakkosin.

Jokaista kirjaa ei tietenkään tarvitse itse lukea, monet edellä mainituista asioista selviävät jo pelkästään selaamalla. Ja toisaalta - ehkä mukaan on syytä livauttaa jotain vaikeampaakin, koirahan ei hauku eikä korjaa, jos lukeminen menee hiukan pieleen.

Lähteitä ja lisälukemista:

- Juli-Anna Aerila & Merja Kauppinen: Sytytä lukukipinä: Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn. PS-kustannus 2019.
- Juli-Anna Aerila & Merja Kauppinen. Kirjasta kaveri: Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen. PS-kustannus 2021.
- Taina Järvi, Kaija Ikäheimo (toim.): Koira koulutyössä: toimintaa ja teoriaa eläinavusteisuudesta. BoD - Books on Demand 2020.
- Katariina Mäkelä: Luokanopettajien ja lukukoiraohjaajien kokemuksia lukukoiratoiminnasta, Kasvatustieteen Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2021.
- Onnimanni 3/2023, artikkeli "Lukemaan oppiminen ei saa olla liian vaikeaa" Päivi Heikkilä-Haltonen & työryhmä Johanna Asplund, Sirkku Lomama, Leena Mäkinen ja Hilla Pietilä
Lukimat-sivusto, Niilo Mäki Instituutti <http://www.lukimat.fi/lukeminen/tietopalvelu/tukikeinot-1/sujuvuuden-harjoittelu> (viitattu 1.11.2023)

Ohjaajan rooli lukuhetkessä

Ohjaajalla on lukukoiratoiminnassa hyvin tärkeä rooli. Vapaaehtoistyöntekijän ei tarvitse olla kasvatustalon tai eläinavusteisen työn ammattilainen. Hänen tulee olla henkilö, jonka on helppo tulla toimeen lasten kanssa ja joka pitää lukemisesta. Eläinavusteisessa toiminnassa on tärkeää tuntea oma koira hyvin. Ohjaajan ja koiran välillä on oltava pitkään rakennettu luottamuksellinen suhde. Koiralle on tärkeää, ettei sitä pakoteta mihinkään, mitä se ei halua tehdä.

Ohjaaja on vastuussa lukuhetkestä kokonaisuutena. Kirjaston henkilökunta voi olla alussa ja lopussa ohjaajan tukena, mutta lukutilassa ohjaaja on lukijan kanssa tilassa koiran kanssa kolmistaan. Ohjaaja on aktiivisesti läsnä lukuhetkessä ja on sekä koiran että lukijan tuki, jos lukuhetki ei sujukaan odotetusti. Usein eläinavusteisen toiminnan vapaaehtois-koulutuksissa painotetaan eläimen ohjaamista ja hyvinvointia. Eläinavusteisessa toiminnassa eläimen tunteminen ja sen ohjaaminen onkin tärkeää. Lukukoiratoiminnassa ohjaajalla tulee kuitenkin olla muitakin valmiuksia kuin koiran ohjaaminen.

Kirjaston henkilökunnan ja lukukoirahjaajan on hyvä keskustella ohjaajan roolista lukuhetkessä hyvissä ajoin ennen lukukoiratoiminnan aloittamista. Kyselytutkimusten perusteella kirjastolaiset toivovat lukukoirahjaajilta aktiivisuutta ja läsnäoloa lukuhetkissä. Tällöin ohjaaja ei voi olla tilanteessa passiivisena vaan hänen täytyy olla lukuhetkessä läsnä sekä koiraa että lukijaa varten. Jokainen ohjaaja on mukana toiminnassa omalla persoonallaan ja ohjaamista kannattaa harjoitella ensin tuttujen lasten kanssa, jotta oma rooli lukuhetkessä löytyy.

Lukukoirahjaajan ei tarvitse ohjata lukemista pedagogisesta näkökulmasta eikä puuttua itse lukemisen mekaniikkaan, mutta hänen täytyy tarkkailla tilannetta aktiivisesti. Ohjaajan on hyvä valmistautua tilanteisiin, joissa lukeminen ei ota sujuakseen. Yleensä lukukoiratoiminnassa lukija on lapsi, joka ei välttämättä aina hallitse käyttäytymistään. On hyvä suunnitella etukäteen, miten haluaa toimia tilanteessa, jossa lukeminen ei syystä tai toisesta onnistu. Lukuhetken tavoitteena on positiivinen lukukokemus ja sitä ei tavoiteta väärän kirjan ääressä tai väärässä mielentilassa. Jos kirja on lukijalle liian vaikea, ei lukuhetki ole rento tai mukava tuokio. Liian vaikeassa kirjassa voi olla sanoja, joita lukija ei tunnista, kirjan fontti voi olla lapsen mielestä vaikeasti luettava tai tarina ei yksinkertaisesti kiinnosta.

Lukutilanteeseen puuttumista kannattaa harjoitella etukäteen ja löytää itselle sopiva tapa keskeyttää lukeminen. Lukemisen voi keskeyttää lempeästi, vaikka käyttämällä koiraa ohjaamisen välineenä. Lukutilassa olisi hyvä olla muutama vaihtoehtoinen kirja, joihin lukija voi ohjaajan kehotuksesta vaihtaa. Kirjan vaihtamista voi ehdottaa, jos kannustuksesta huolimatta lukeminen ei onnistu.

Ohjaajalta vaaditaan lukuhetkessä:

- positiivisen tunnelman luomista
- lukijan ohjaamista koiran rapsuttelusta lukemiseen
- levotonta tai halutonta lasta pitäisi osata kannustaa ilman painostamista
- keskustelua lukemisesta ja kannustusta kotona lukemiseen

Kirjasto ohjaajan perehdyttäjänä

Kirjaston täytyy ottaa vastuuta lukukoirahjaajan perehdyttämisestä ja tarjota vapaaehtoistyöntekijälle työkaluja lukijan kohtaamiseen ja ohjaamiseen lukuhetkessä. Vapaaehtoistoistyöntekijöiden kouluttajilla ja yhdistyksillä voi olla omia sääntöjä lukukoirahjaajille. Onkin tärkeää keskustella asiasta kirjastossa ohjaajan kanssa ja ilmasta selkeästi lukukoirahjaajalle, mitä kirjasto häneltä odottaa. Kirjaston henkilökunnan on hyvä keskustella ohjaajan kanssa lukuhetkien sisällöstä. Mikäli kirjaston ja lukukoirahjaajan mielipiteet lukukoiratoiminnasta eivät ole yhtenevät, voi yhteistyön tekeminen olla haastavaa.

Kirjaston henkilökunnan rooli on olla ohjaajan tukena eli olisi hyvä tarvittaessa olla saatavilla, jos lukuhetki joudutaan jostain syystä keskeyttämään. Kun mahdollisista ongelmatilanteista on keskusteltu etukäteen, kirjaston henkilökunta tietää, missä tilanteessa heidän apuaan tarvitaan. Kirjaston olisi hyvä perehdyttää lukukoirahjaajaa lasten- ja nuortenkirjojen sijaintiin kirjaston tilassa ja opastaa, minkä tyyppisiä kirjoja eri ikäiset lukijat tykkäävät lukea. Ohjaajan olisi hyvä valmistautua lukukoiratoimintaan tutustumalla suosittuihin lastenkirjoihin, jotta hän pystyy keskustelemaan lasten kanssa lukemisesta positiiviseen sävyyn.

Kirjaston vastuuhenkilön olisi hyvä keskustella toiminnasta lukukoirahjaajan kanssa säännöllisesti. Olisi hyvä keskustella ohjaajan kanssa vaikka jokaisen käynnin päätteeksi, jos koira malttaa odottaa. Näin lukuhetkistä tulee keskusteltua ja mahdolliset vaikeat tilanteet käytyä heti läpi. Lukuhetkien purkua voi tehdä jälkeenpäin myös sähköpostilla tai puhelimitse.

Lukukoirahjaajille on YouTubessa Lukukoirakko lukemisen edistäjän kirjastossa -hankkeen tuottamat neljän perehdytysvideon sarja, jonka voi kirjastossa pyytää ohjaajaksi haluavaa katsomaan ennen lukukoiratoiminnan aloittamista. Videot kestävät yhteensä vajaan tunnin. Videoissa käsitellään kirjaston lukukoiratoimintaa, koiran kanssa työskentelyä, erilaisia lukijoita ja lukukoirahetkien käytännön toteutusta. Videoiden avulla tuleva ohjaaja saa lisää tietoa kirjaston lukukoiratoiminnasta.

LÄHTEITÄ JA LISÄTIETOA

- Hevoset ja koirat eläinavusteisessa työssä - tutkittua tietoa ja kokemuksia: Ervast & Raukola-Lindblom (toim.), 2021
- Karvaterapiaa - eläinavusteinen työskentely Suomessa: Ikäheimo, 2013
- Koira koulutyössä: toimintaa ja teoriaa eläinavusteisuudesta: Järvi, 2020
- Työparina koira: Latvala-Sillman, 2018

Kirjaston lukukoira

Lukukoirakko lukemisen edistäjänä kirjastossa -hankkeessa haluttiin selvittää, millaista lukukoiratoimintaa Suomessa tehdään vuonna 2023. Hankkeessa tehtyjen kyselytutkimusten, jalkautumisten ja haastattelujen perusteella lukukoiratoimintaa kirjastoissa tekevät intohimoisesti lukemiseen suhtautuvat ihmiset. Heillä on halu auttaa lapsia ja nuoria lukemisen äärelle ja yhdistää eläinavusteinen toiminta kirjastotyöhön. Vaikka toiminta onkin riippuvaista kirjastojen resursseista ja paikkakunnan eläinavusteista toimintaa mahdollistavista yhdistyksistä, monella kirjastolla on jo pitkä kokemus lukukoiratoiminnan hyödyistä lukemisen edistämisessä.

Millainen on Kirjaston lukukoira?

- Kirjaston lukukoira on luotettava koira, jolla on vastuullinen ohjaaja.
- Lukukoiraohjaaja on innostunut lukemisesta ja haluaa oman koiransa kanssa tehdä lukuilon eteen töitä joko ammattilaisena tai vapaaehtoistyöntekijänä.
- Kirjaston lukukoira käy kirjastolla kuuntelemassa, kun sille luetaan.
- Kirjaston lukukoira käy kirjastossa, jossa henkilökunnalla on osaamista lukukoiratoiminnan ylläpitämiseen ja resurssia toiminnan toteuttamiseen.

Oma logo

Lukukoirakko lukemisen edistäjänä kirjastossa -hankkeessa tavoitteena oli painottaa kirjastojen lukukoiratoiminnan olevan lukemisen edistämistä parhaimmillaan. Teimme sen merkiksi kirjastoille oman logon lukukoiratoimintaan. Logo on merkki laadukkaasta kirjaston järjestämästä lukukoiratoiminnasta. Kirjaston lukukoira -logoa voivat käyttää kaikki kirjastot, joiden lukukoiratoiminta täyttää seuraavalla sivulla kerrotut ehdot. Listaa läpikäymällä voidaan kirjastossa varmistua, että lukukoiratoimintaan on kirjastossa valmistauduttu riittävästi ja toiminnalle on hyvät lähtökohdat. Jos harkitset lukukoiratoiminnan aloittamista kirjastossa, tai haluat kehittää oman kirjastosi lukukoiratoimintaa, auttaa lista sinut hyvään alkuun.

CHECK-LISTA

KIRJASTON

LUKUKOIRATOIMINNASSA

1. Lukukoiraohjaajalla on eläinavusteiseen toimintaan sopiva tausta

Ohjaaja on saanut perehdytyksen eläinavusteiseen vapaaehtoistoimintaan tai hänellä on ammattitasaista koulutusta eläinavusteisesta työstä.

2. Lukukoiran soveltuvuuden tehtävään on arvioinut ammattilainen

Koiran käyttäytymisestä perillä oleva ammattilainen on varmistanut koiran soveltumisen toimintaan.

3. Toiminnan turvallisuudesta on keskusteltu

Vapaaehtoistyöhön ja eläinavusteiseen toimintaan liittyvät vastuut on käyty läpi ja toiminnalle on tarvittavat vakuutukset. Kirjasto on tehnyt riskienarvioinnin ja perehdyttänyt lukukoiraohjaajan kirjastolla työskentelemiseen.

4. Kirjasto on haastatellut lukukoiraohjaajan ja yhteistyöstä on tehty vähintään suullinen sopimus

Toiminnan tavoitteista, vastuunjaosta ja lukemisen edistämisestä lukuhetkessä on keskusteltu. Työnjaako osapuolten kesken on selkeä ja kaikki ovat sitoutuneita toimintaan.

5. Toimintaan on riittävästi resursseja

Kirjastolla on lukukoiratoiminnalle vastuuhenkilö. Kirjasto on perehdyttänyt ohjaajan toiminnan tavoitteisiin ja toimintaa on harjoiteltu yhdessä. Kirjastolla on tarpeeksi aikaa kohderyhmän tavoittamiseen ja toimintaan on sitouduttu.

Kirjaston lukukoirat -logo on kirjastojen järjestämää lukukoiratoimintaa varten.

Kirjastojen lukukoirat -logoa voivat käyttää kaikki kirjastot, joiden lukukoiratoiminta täyttää listan ehdot.

Logon voit ladata png-muotoisena Lukukoirakko lukemisen edistäjänä kirjastossa -hankkeen viestintäpaketistä ja se on vapaasti kirjastojen käytettävissä.

Logoa käyttävät kirjastot ovat sitoutuneet hankkeessa määriteltyihin kirjastojen lukukoiratoiminnan edellytyksiin.

Loppusanat

Lukeminen ei ole ominaisuus, joka jokaisella ihmisellä olisi luonnostaan. Lukeminen ei perustu vaistoihin eikä saa alkuaan tietyssä iässä vaan vaatii opettelua ja toistamista. Lukusujuvuuden saavuttamiseen tarvitaan apua. Lapsi tarvitsee rohkaisua, kannustusta ja aikaa. Lukemisen muuttuminen pakollisesta toiminnasta harrastukseksi voi riippua kirjojen saatavuudesta, oikeiden kirjojen löytymisestä tai positiivisista lukukokemuksista. Lukemiseen tarvitaan myös iso ripaus iloa.

Koira on ihmisen paras kaveri ja tuottaa iloa pelkällä olemassaolollaan. Koiran kanssa jaettu hetki on enemmän kuin kaksinkertainen ilo. Tätä iloa koira tuo myös lukemiseen. Olipa kirjaston tapa tuottaa lukukoiratoimintaa millainen tahansa, on lukuilon oltava toiminnan keskiössä. Toivottavasti tämä opas herättää ajatuksia ja kannustaa vaikuttavaan ja eettiseen lukukoiratoimintaan kirjastoissa ympäri Suomen.

Lähteet

Aerila, J-A & Kauppinen, M. 2021. Kirjasta kaveriksi: sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen. PS-Kustannus.

Aerila, J-A & Kauppinen, M. 2019. Sytytä lukukipinä: pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn. PS-Kustannus.

Allergia-, Iho- ja Astmaliitto. 2020. Allergiat huomioon koulujen koira-avusteisessa työskentelyssä. allergiat_huomioon_koulujen_koira-avusteisessa_tyoskentelyssa.pdf 11.9.2020.

Ervast, L., Raukola-Lindblom, M. (toim.). 2021. Hevoset ja koirat eläinavusteisessa työssä -tutkittua tietoa ja kokemuksia. Sanasilta Oy.

Ikäheimo, K. (toim.). 2013. Karvaterapia: eläinavusteinen työskentely Suomessa. Yliopistopaino Helsinki.

Järvi, T. 2020. Koira koulutyössä: toimintaa ja teoriaa eläinavusteisuudesta. BoD - Books on Demand.

Kahilaniemi, E. & Löf, L. 2020. Green Care -menetelmäopas. Voimatassu Ky.

Kahilaniemi, E. 2020. Eläinavusteinen interventio: asiakkaan toiminnallisuuden tukeminen koira-avusteisin menetelmin. Voimatassu Ky.

Kaimio, T. 2007. Pennun kasvatus. Pennusta kunnon koiraksi. Karisto Oy.

Laatusuositus yleisten kirjastojen lukukoiratoimintaan, 2016. <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/ancmt/Lukukoiratoiminnanlaatusuositus2016.pdf>

Latvala-Sillman, P. 2018. Työparina koira. Sanasilta Oy.

Nissilä, L. & Lumme, P. 2022. Lukutaito uuteen nousuun-Kansallisella lukutaitostrategialla uutta suuntaa lukutaitotyölle. Kielikello 3/22. <https://www.kielikello.fi/-/lukutaito-uuteen-nousuun>

Opetushallitus. 2021. Kansallinen lukutaitostrategia 2030: Suomi maailman monilukutaitoisin maa. Opetushallitus lukuliike.

Opetushallitus. 2023. Koirat koulussa – koira-avusteisen toiminnan ohjeistus oppilaitoksille. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/koirat-koulussa-koira-avusteisen-toiminnan-ohjeistus-oppilaitoksille>

Pichot, T. 2012. Animal-Assisted Brief Therapy: A Solution-Focused Approach. Taylor & Francis Group.

R.E.A.D.® Team Steps. 2024. <https://therapyanimals.org/read-team-steps/>

Sarmavuori, K. 2011. Opi ja ohjaa lukemista. BTJ Finland. Vantaa.

Työturvallisuuslaki 738/2002

Vahingonkorvauslaki 412/1974

